

1572 Yılında Köstendil’de Toprak İdaresi

Aysin ACAR DURUKAN

Bilim Uzmanı

aysn.asl.gkhn@outlook.com

<https://orcid.org/0000-0002-2160-3631>

MAKALE BİLGİSİ

Makale Türü Araştırma Makalesi

Geliş Tarihi 22.04.2022

Kabul Tarihi 02.06.2022

Yayın Tarihi 30.06.2022

Doi 10.52003/etut.2022.19

Erzurum Teknik Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi

ETÜT, Sayı: 4, June, 2022, Erzurum/TÜRKİYE

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/etutdergisi>

Land Administration in Kyustendil in 1572

Aysin ACAR DURUKAN

MA

aysn.asl.gkhn@outlook.com

<https://orcid.org/0000-0002-2160-3631>

ARTICLE INFORMATION

Article Types Research Article

Received Date 22.04.2022

Accepted Date 02.06.2022

Date Published 30.06.2022

Doi 10.52003/etut.2022.19

Atıf-Citation: Aysun Acar Durukan, “1572 Yılında Köstendil’de Toprak İdaresi”,

ETÜT, Sayı: 4, Haziran 2022, s. 7-46.

Erzurum Technical University, Faculty of Letter, History Journal

ETUT, Issue: 4, June 2022, Erzurum/TURKEY

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/etutdergisi>

1572 Yılında Köstendil'de Toprak İdaresi

Aysun ACAR DURUKAN

z

1372 senesinde Osmanlı Devleti'nin hâkimiyetine giren Köstendil, sancak olarak teşkilatlandırılmış ve kısa bir süre sonra Türk-İslam şehri görüntüsü kazanmaya başlamıştır. Burada elbette ki imar faaliyetlerinin büyük etkisi olmuştur. Bu durum haliyle şehir nüfusunu artırmıştır. XVI. yüzyıl tahrir defterlerinden Müslüman nüfusun yükselişte olduğu anlaşılmakta ve çoğunlukla şehir merkezinde yoğunlaştığı tespit edilmektedir. Topraklarının günümüzde Bulgaristan, Makedonya ve Sırbistan sınırları içinde kaldığı görülen Köstendil şehri, merkez ve bir kısım topraklarıyla bugün güneybatı Bulgaristan'da yer almaktadır. Bu çalışmada Köstendil'de uygulanan toprak sistemi incelenmiştir. Bu çerçevede has, zeamet ve tımar gelir dağılımı, oranı ve miktar sayıları tespit edilmiştir. İştib, İvranya ve Ustrumca kale görevlileri ve bunların hangi görevlerde buldukları ile kendilerine düşen tımar dağılım oranları tetkik edilmiştir. Ayrıca bölgedeki manastır, cemaat (aşiret) ve voynuklar hakkında izahat yapılmıştır. Çalışmada Osmanlı Arşivi'nde 523 numara ile kayıtlı 1572 yılına ait Köstendil icmal tahrir defteri esas alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı, Rumeli, Köstendil, Kaza, Nahiye, Köy, Tahrir.

Land Administration in Kyustendil in 1572

Abstract

Köstendil, which came under the rule of the Ottoman Empire in 1372, was organized as a sanjak and after a short time it began to gain the appearance of a Turkish-Islamic city. Here, of course, the development activities had a great impact. This situation naturally increased the population of the city. It is understood from the cadastral registers of the 16th century that the Muslim population is on the rise and it is mostly concentrated in the city center. The city of Kyustendil, whose lands are seen to remain within the borders of Bulgaria, Macedonia and Serbia today, is located in southwestern Bulgaria with its central and some lands. In this study, the soil system applied in Köstendil was examined. In this framework, income distribution, rate and amount numbers of *has*, *zeamet* and *timar* have been determined. Ishtib, Ivryanya and Strumica castle officials and their duties and their *timar* distribution rates were examined. In addition, an explanation was given about the

monasteries, communities (tribes) and voynuks in the region. The study was based on the Köstendil ictimal cadastral register of 1572, registered with the number 523 in the Ottoman Archives.

Keywords: Ottoman, Rumeli, Kyustendil, Township, Village, Registration.

Giriş

Osmanlı tarihi ile ilgili yanlış algıların giderilmesi amacıyla kullanılabilir temel kaynaklardan biri Tahrir Defterleridir. Şahıs ve yer isimleri konusunda bir hayli zengin bilgiler ihtiva eden, bunun yanında ekonomik uygulamalara ve sosyal yapıya dair önemli veriler içeren bu defterlerden faydalanılarak gerçekleştirilecek araştırmalar, gerçeklerin ortaya konulması açısından önemli katkılar sunacaktır.

Osmanlı Devleti'ndeki tahrirlerin, devlet teşkilatlanmasında ve bu teşkilatın bir düzen içerisinde yürütülmesinde büyük bir etkisi bulunmaktaydı. Bu sistemin kurulmasında ve uzun süre başarılı bir şekilde uygulanmasında idari, mali ve askeri yükümlülükler yer almaktaydı. Dönemin şartları dolayısıyla vergilerin toplanması ve bunların naklinin zor olması sebebiyle, askerlerin önemli bir kısmı ile bazı memur maaşları ve devletin yapacağı bir kısım harcamalar merkezi hazineden ödenmesi zor bir hal almaktaydı. İdari ve askeri görevliler maaşlarını buldukları yerlerdeki vergileri, kendi hesaplarına toplamalarını sağlayan dirlik beratları ile temin etmekteydiler. Aynı şekilde devletin yapacağı bazı işleri vergi muafiyeti ile o yer halkının yerine getirmesi, devlet hazinesinden doğrudan para çıkmamasını ve işlerin daha rahat yapılmasını sağlamıştır. Devletin vergi toplaması ve bunu gerekli yerlere harcaması böylece daha kolay olmuştur.¹ Konuyla ilgili tahrir defterlerinin incelenmesi ile Osmanlıların devletin genel olarak her yerinde uygulamış oldukları tahrir sistemini Köstendil ve bağlı olan nahiye ve kazalarında da uyguladıkları görülmektedir.

VI. yüzyılda Avar-Slav istilasında yıkıma uğrayan Roma şehirlerinden olan Köstendil, Pautalia'nın dolaylı şekilde devamıdır. Ortaçağ'da Velbujd olarak isimlendirilen şehir, Osmanlı kaynaklarında "Kostadin-ili" nin zamanla değişmiş hali olan "İlca-i Köstendil" veya sadece "İlca" şeklinde kaydedilmiştir.²

¹ Erhan Afyoncu, *Osmanlı Devlet Teşkilâtında Defterhâne-i Âmire (XVI-XVII Yüzyıllar)*, TTK Yayınları, Ankara 2014, s. 17-18.

² Machiel Kiel, "Köstendil", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 26, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2002, s.277; Musa Sezer, *XVI. Yüzyılda Köstendil İlcaısı*, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Kayseri 2017, s. 17.

Günümüzde Bulgaristan'ın güneybatısında bulunan Köstendil'in Osmanlı dönemindeki toprakları geniş bir bölgeye yayılmış durumundaydı. Bugün ise bu topraklarının Bulgaristan, Makedonya ve Sırbistan sınırları içinde olduğu anlaşılmaktadır.³

1321'de Mudanya'nın alınmasıyla ilk defa Rumeli ile karşı karşıya kalan Osmanlılar bazı zamanlar küçük gruplar halinde Rumeli'ye geçmişler ve bu bölgeyi görme imkânına kavuşmuşlardır.⁴ Dimetoka'da Sırp ve Bulgarlara karşı Bizans İmparatoru Kantakuzenos'a yardım yapılmasına karşılık 1352'de Osmanlılara verilen Çimpe Kalesi, Türk fetihlerinde fayda sağlamıştır.⁵ Önemli bir üs bölgesi de Gelibolu idi. Burası Trakya ve Rumeli'ye yapılan seferlerde önemli bir harekât üssü olarak kullanılmış, hatta ilk Paşa Sancağı burada teşkil edilmiştir.⁶ Gelibolu fethedildikten sonra Rumeli'ye geçen Osmanlılar, batı, kuzeybatı ve kuzeydoğu yönünde ilerlemişler ve Romalıların yaptırdığı yolları kullanmışlardır.⁷ Bu yönlere yapılan fetihler Rumeli'nin sol kol, orta kol ve sağ kol sancaklarını oluşturmuştur.⁸

Osmanlıların Rumeli'ye ayak bastığı zamanlarda, Bulgarlar Ivan Aleksandır Asen tarafından yönetiliyorlardı. Onun 1365 yılında ölümünden sonra Bulgar Devleti parçalanma sürecine girdi. Bu durum Osmanlıların Bulgaristan fetihlerini kolaylaştırdı. Aleksandır'ın yerine devletin merkezi Tırnova ve Silistre olacak şekilde küçük oğlu Şişman geçti. Ayrıca merkez Vidin olmak üzere oğlu Ivan Stratişimir, merkezi Varna'da Bulgar despot Dobrotiç ve merkezi Velbujd'ta (Köstendil) Sırp Konstantin bulunuyordu. Bulgar toprakları böylece dört ayrı prensliğe dönüşmüştü.⁹ Rumeli'deki otorite yokluğu ve iç savaşlar, senyörlerin köylüler üzerindeki sıkı tahakkümlerine ve keyfi uygulamalarına neden oluyordu. Toprağa bağlı olan köylü ürettiği ürünün vergisinden başka birtakım zorunlu

³ 167 Numaralı Muhasebe-i Vilayet-i Rum-ili Defteri (937/1530) I (Dizin ve Tıpkıbasım), Başbakanlık Osmanlı Arşivi Yayınları, Ankara 2003, s. 148-151.

⁴ Mehmet İnbâşi, "Balkanlarda Osmanlı Hâkimiyeti ve İskân Siyaseti", *Türkler Ansiklopedisi*, IX, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 155.

⁵ Münir Aktepe, "Çimbi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, VIII, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1993, s. 317.

⁶ Feridun Emecen, "Gelibolu", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, XIV, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1996, s. 1.

⁷ Halime Doğru, "Osmanlı Devleti'nin Rumeli'de Fetih ve İskân Siyaseti", *Türkler Ansiklopedisi*, IX, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 165-166.

⁸ Halil İnalçık, "Rumeli", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, XXXV, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2008, s. 233.

⁹ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi I*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2003, 189-190.

hizmetleri de yerine getiriyordu. Bu gibi durumlar köylünün toprağını terk etmesine yol açıyordu.¹⁰

İstikrarsızlığın olduğu bir dönemde Macar Kralı Layoş, 1365'te Vidin'i Stratişimir'den aldı. Bulgar topraklarındaki 200.000 Ortodoks'u zorla Katolik yaptı. Katolik rahiplerin zorlamalarına daha fazla dayanamayan Bulgarlar, 1369'da Kral Şişman ve Eflak prensinden yardım talebinde bulundular. Böylece Macarlar, Vidin'den çıkarıldı ve zorba Katolik rahipler de öldürüldüler. Macar kralı Layoş, bu olayın intikamını 1370'te Vidin'e girip büyük bir katliam yaparak aldı.¹¹

Yukarıda bahsedilen sıkıntılardan başka Rumeli'de meydana gelen doğal afetler insanlara büyük zorluklar yaşatmış ve birçoğunun göç etmesine neden olmuştur. Doğu Trakya'da ve Gelibolu'da meydana gelen depremler, sel baskınları ve fırtınalar, sefaleti ve hastalıkları beraberinde getirmiştir. İnsanlar daha kuzey bölgelere yerleşmişlerdir. Osmanlı Devleti, göç edip topraksız kalan halkı, Anadolu'nun bazı bölgelerindeki arazilere yerleştirmiştir. Buralarda köprüler, derbend ve menziller yapılarak yeni yaşam alanları inşa edilmiştir.¹²

I. Murad 1370 senesinde Bursa'ya geri döndükten sonra Beylerbeyi Lala Şahin Paşa'yı İhtiman ve Samakov'un fethi ile görevlendirdi.¹³ İhtiman bölgesindeki halka güvence verilerek şehir alındı. Fakat Samakov, Sırp ve Bulgar ordularıyla çetin bir mücadele verilerek alınmıştır. Bu iki yer Kostantin-ili (Köstendil) taraflarında olan yerlerdi. I. Murad, 1372'de Lala Şahin Paşa'nın fetihlerini tamamlamak için Rumeli'ye geçerek Velbujd tekfurunu Kostantin üzerine yürümüştür.¹⁴

Topraklarının genişliği ve askerlerinin sayıca çok olmasıyla tanınan Sırp Kostantin Joannes Dragaş, I. Murad'ın geldiğini duyunca onu hediyelerle karşılamıştır. Padişaha bağlılığını bildiren Konstantin I. Murad'ın övgüsünü kazanmıştır. Konstantin'in yeniden yönetici olarak kalmasına karar veren I. Murad, burada cizye ve haraç bağlattırıştır.¹⁵

¹⁰ Yaşar Yücel, "Balkanlarda Türk Yerleşmesi ve Sonuçları", *Bulgaristan'da Türk Varlığı Bildiriler*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 07.06.1985, s. 70.

¹¹ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, I, s. 191.

¹² M. Münir Aktepe, "XIV. ve XV. Asırlarda Rumeli'nin Türkler Tarafından İskânına Dair", *İstanbul Üniversitesi Türkiyat Mecmuası*, X, 1953, s. 299-300.

¹³ Mehmed Neşri, *Kitab-ı Cihân-nümâ Neşri Tarihi*, I, Faik Reşit Unat, Mehmed A. Köymen (Haz.), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1995, s. 197.

¹⁴ Halil İnalıcık, "Murad I", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, XXXI, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2006, s. 159.

¹⁵ Sezer, *XVI. Yüzyılda Köstendil İlcası*, s. 27.

Konstantin Dragaş'ın samimiyet ve sadakatine güvendiğinden Sultan I. Murad, 1382 senesinde ona yönetmesi için Radomir, Dupniçe ve Rila'yı da hizmetine vermiştir. Bu samimiyet ve sadakat Konstantin'in I. Murad'ın vefatına kadar sultana bağlı kalmış ve gerektiğinde askerleriyle birlikte Osmanlı'nın ordusuna bile yer yer katılmıştır. I. Murad'ın Karamanoğullarının üzerine gitmiş olduğu seferde Konstantin askerleriyle birlikte Osmanlı ordusuna destek sağlamıştır.¹⁶

I. Murad'ın 1389 Kosova Savaşı'na katılan Konstantin, bölgeyi iyi tanıdığından, I. Murad'a kılavuzluk yapmıştır.¹⁷ Kosova Savaşı'ndan başka birçok savaşta Osmanlılara destek veren Konstantin, 1395 senesinde Yıldırım Bayezid'in Macaristan üzerine çıktığı seferde yer almıştır. Osmanlı kuvvetleri daha sonra Eflak'a geçmişlerdir. Macarların destek verdiği Eflaklarla Argeş Nehri yakınlarında girilen Rovine Muharebesi'nde Konstantin Dragaş hayatını kaybetmiştir.¹⁸

Konstantin'in ölümünden sonra Osmanlılar, Köstendil'i sancak haline getirip doğrudan kendilerine bağladılar.¹⁹ Osmanlı idaresine geçtikten sonra bir Türk-İslam şehri haline getirilmeye çalışıldı. İlk olarak Konya'dan 60 Türk ailesi Köstendil'e göç ettirildi. Bunlar Köstendil'e gelen ilk Müslüman grubunu oluşturdu.²⁰ Daha sonra Yıldırım Bayezid döneminde Anadolu'dan birçok Türk aile Üsküp ve Bulgaristan'a yerleştirilmiştir.²¹

Tahrir defterlerinden anlaşılacağı üzere Rumeli'ye yönelik seferler sırasında buraya yerleştirilen Yörük gruplar ve fetihler sonrasında yerleştirilen Türk gruplar zamanla buralara tam yerleşip uyum sağlayarak köyler kurmuşlardır. Kurulan bu köylere Türk isimleri verilmiştir. Kurulan köyler bilhassa Köstendil'de olup, buranın da Dupniçe ve Cuma nahiyeleri bölgelerinde yoğunluk göstermiştir.²²

Köstendil'de Müslüman nüfusun hızla artış göstermiş olduğu, özellikle 1400 senesi sonrasının buradaki yerleşimler için bir dönüm noktası haline geldiği ve böylece şehir bir Türk-Müslüman şehri olarak gelişme gösterdiği elde edilen

¹⁶ Mehmed Neşri, *Kitab-ı Cihân-nümâ Neşri Tarihi*, I, s. 227.

¹⁷ Mehmed Neşri, *Kitab-ı Cihân-nümâ Neşri Tarihi*, I, s. 267.

¹⁸ Hatice Oruç, *Makedonya'da Osmanlı Egemenliğinin Kurulması*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 1997, s. 99.

¹⁹ Kiel, "Köstendil", s. 277.

²⁰ Sezer, *XVI. Yüzyılda Köstendil İlçesi*, s. 29-30.

²¹ Hava Selçuk, *Rumeli'de Osmanlı İskân Siyaseti (1299-1481)*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 2002, s. 69.

²² Sezer, *XVI. Yüzyılda Köstendil İlçesi*, s. 30.

arkeolojik bulgularda ve Osmanlı defterlerinde elde edilen verilerden anlaşılmaktadır. Bilhassa imari açıdan Köstendil XV. ve XVI. yüzyıllarda büyük gelişme göstermiştir.²³

Evlıya Çelebi, 1661 yılında Köstendil'in çeribaşısı, yüzbaşısı, alaybeyi'nin timar ve zeamet konusunda mahir olduğunu, bu topraklarda 3.000 akçeye bir cebelü yetiştirildiğini ve toprak beylerinin askerleriyle beraber 3.000 askerin memur olduklarını ve yapılan her sefere katıldıklarını kaydetmiştir.²⁴

1683 II. Viyana Kuşatması'ndan sonra Alman ve Macarlardan oluşan 4.000 kişilik bir ordu Köstendil'e baskın yaparak çok sayıda Müslümanı katledilip, şehre büyük zarar verildiler.²⁵ Bu sırada şehirde bulunan Fatih Sultan Mehmed Camii'nde namaz kılan cemaat de katledilmiştir. Bu cemaat arasında katledilen önemli kişilerden biri de Köstendilli Nakşibendi Tarikatı'na mensup olan Mollazâde Ahmed Efendi'de bulunmaktaydı. Bu olayların yaşandığı dönemde Köstendil Mutasarrıfı Ahmed Paşa ve Canik Mehmed Bey bu yaşanan hadiseye engel olamadıklarından ötürü çıkarılan padişah fermanı ile idam edildiler.²⁶

1688 senesinde Avusturyalılar Niş'i ele geçirdikten sonra buranın halkını da kendi yalanlarına inandırarak halkı beraberlerine katıp Köstendil'le beraber Üsküp ve Priştine'yi ele geçirerek bu toprakları yağmalayıp viran ettiler. Sofya'ya gelen Kırım Hanı Selim Giray Han, Osmanlı devlet adamlarından Macaristan seraskeri olarak görev yapan Koca Halil Paşa ile birlikte, Üsküp, Köstendil ve Eğridere yakınlarında pusuda olan düşmanı yenilgiye uğrattılar.²⁷

Meydana gelen bu hadise sonrasında halk Rumeli'den ümidini kesti ve Anadolu'ya doğru göç etmeye başladılar.²⁸ Bu olaydan kısa bir süre sonra 20 Mart 1690'da 2.000 kişiden meydana gelen bir Sırp ordusu Köstendil'i zapt ederek yağmaladı ve bölgede yaşayan Müslümanların bir kısmını da katlederek geri çekildi.²⁹

1738 senesinin Haziran ayında Sofya dolaylarında bir Bulgar ayaklanması meydana geldi ve İznebol'da Bulgar köylüleri burada yaşayan Müslüman halka

²³ Kiel, "Köstendil", s. 277-278.

²⁴ Evliya Çelebi, *Evlıya Çelebi Seyahatnamesi*, 5. Kitap, Yücel Dağlı, Seyit Ali Kahraman, İbrahim Sezgin (Haz.), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2001, s. 303.

²⁵ Kiel, "Köstendil", s. 278.

²⁶ Sezer, *XVI. Yüzyılda Köstendil İlhası*, s. 31.

²⁷ Mustafa Nuri Paşa, *Netayic'ül Vukuat*, III-IV, Neşet Çağatay (Sad.), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1992, s. 5.

²⁸ Hüdai Şentürk, *Osmanlı Devleti'nde Bulgar Meselesi (1850-1875)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1992, s. 105.

²⁹ Kiel, "Köstendil", s. 278-279.

karşı büyük bir kıyım gerçekleştirdiler. Aralarında Dupniçe ve Köstendil halkının da yer aldığı Şehirköyü, Berkofça ve Priznik halklarının bir kısmı yerlerini ve yurtlarını terk ettiler. Bulgaristan'a ait olan tarihi belgelerde asla bu isyan ve kıyımdan bahsedilmemiştir.³⁰

Sofya Sancağı, Tuna Vilayeti'ne bağlıydı. 1864'te Köstendil Kazası Sofya Sancağı'na dâhil edildi.³¹ Köstendil Kazası 1874 senesinde 3.290 Müslüman nüfusa sahipti.³² Müslüman nüfus, meydana gelen isyan ve zulümlerden bıkarak oturdukları toprakları terk etmiş ve bilhassa 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi'nden sonra nüfusları hızla azalarak 1880/1884 yıllarında 3.028'e; 1892 yılında 2.116'ya ve 1910 yılında ise 769'a kadar sayıca azalmıştır.³³

Çalışmanın temel kaynağını oluşturan 1572 yılına ait Köstendil İcmal defteri Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi'nde 523 numara ile kayıtlıdır. Söz konusu defterden, arşiv kataloğunda “mufassal” olarak bahsedilse de, özellikleri bakımından ve içerisinde “Defter-i İcmal der Livâ-i Köstendil” başlığından icmal tahrir defteri olduğu anlaşılmaktadır. Söz konusu defterin mufassalının Tapu ve Kadastro Arşivinde yer alan 88 numaralı mufassal defterinin özeti olduğu görülmektedir. Temel kaynağımız olan icmal defter toplam 204 sayfadan oluşmakta ve ilk sayfasında Köstendil sancağına bağlı nahiyelerin kaydedildiği açıklayıcı bir fihrist yer almaktadır.

1572 yılına ait tahrir defterine göre Köstendil Sancağı *Ilıca, Dubniçe, İştib, Ustrumca, Boyimiye, Pedriç, İslavişte, Radomir, Koçana, Maleşeva, Doyrangöli, Menlik, Piyaniçe, Sırışnik, Gorna Krayişte, Kratova, Nogoriçe, Koniçe, Tikveş* ve *İvranya* olmak üzere 20 nahiyeden oluşmaktadır. Köstendil'in merkezi İlıca idi ve defter kaydında Köstendil “Nefs-i İlıca” şeklinde geçmektedir. 1572 yılına ait verilere göre nahiyelerde tespit edilen köy ve mezra sayıları şu şekildedir.

³⁰ Halil İnalıcık, *Tanzimat ve Bulgar Meselesi (Doktora Tezi'nin 50. Yılı 1942-1992)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1992, s. 25; Şentürk, *Osmanlı Devleti'nde Bulgar Meselesi (1850-1875)*, s. 105.

³¹ Slavka Draganova, “Tuna Vilâyeti'ndeki (Köstendil Kazası) Ağalık Topraklarının Tabii Tutuldukları Vergiler”, *Türkler Ansiklopedisi*, XIV, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 364; Slavka Draganova, *Tuna Vilayeti'nin Köy Nüfusu*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2006, s. 113.

³² Sezer, *XVI. Yüzyılda Köstendil İlcası*, s. 32.

³³ Ömer Turan, *The Turkish Minority in Bulgaria (1878-1908)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1998, 107, s. 116; Sezer, *XVI. Yüzyılda Köstendil İlcası*, s. 32.

Tablo 1. Nahiyelere Göre Köy ve Mezra Sayıları

Nahiye	Köy	Mezra	Nahiye	Köy	Mezra
Boyimiye	16	-	Kratova	24	-
Dubniçe	167	20	Maleşeva	30	2
Doyrangölü	24	-	Menlik	79	9
Gorna Krayişte	39	3	Nogoriçe	168	21
Ilıca	156	19	Pedriç	68	6
İslavişte	83	7	Piyanıçe	72	12
İştib	176	14	Radomir	74	11
İvranya	372	35	Sirişnik	139	9
Koçana	122	12	Tikveş	138	11
Koniçe	13	1	Ustrumca	154	15
Toplam				2.114	207

Anlaşılabacağı üzere İvranya nahiyesi Köstendil'e bağlı nahiyeler arasında en fazla karyesi ve mezrası olan nahiyedir. Bu manada İvranya'nın kaydedilen nahiyeler arasında kırsal karakteristiği en fazla göze çarpan nahiye olduğunu belirtmek yanlış olmaz. Bunların büyük bir kısmı özellikle Nahiye-i İvranya başlığı altındaki timarlı sipahilerin tasarrufunda olmakla beraber birkaç farklı nahiyede de tasarruf hakkı bulunan sipahilere ait olanlar da mevcuttur. Örneğin; *Metohiye*³⁴ köyü, İvranya nahiyesi altında Çerak bin Ali adına hasılatı 2.862 hissesi 762 olarak kaydedilmişken, Sirişnik nahiyesi altında Seydi³⁵ adına hâsılatı 2.862 hissesi ise 2.096 olarak kaydedilmiştir. Burada iki hisse hesabı yapıldığı zaman hâsılı 2.858 olarak çıkmaktadır. Hâsıl hesabında 4 akçe fazla yazıldığını görebilmekteyiz. Köy sayısının en az olduğu nahiye Koniçe olarak tespit edilirken, Kratova, Doyrangölü ve Boyimiye'de mezraya rastlanmamıştır.

Mezralar toprak sistemi içerisinde geçici ya da sürekli olarak üretim dışında bırakılmış fakat zamanla kiralama usulü ya da konar-göçerlerin buralara yerleşmesi sonucunda gelir getiren mülk haline gelmiş topraklardır. Ayrıca mezraların bazı nahiyelerde sayıca artmasının sebebi, kırsal nüfus fazlasının marjinal topraklara doğru kayması şeklinde yorumlanmasıydı;³⁶ bu şekil

³⁴ BOA. TT.d. 523, 183.

³⁵ BOA. TT.d. 523, 85.

³⁶ Halil İnalıcık, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi*, I, çev. Halil Berktaş, Eren Yayıncılık, İstanbul 2000, s. 211.

yerleşimlerin sayıca fazla olduğu merkezlerin (şehir ya da nahiye) kırsal özellik taşıdığı fikrini güçlendirmektedir. Bunun yanında mezraların terkedilmiş köy hükmüne geçtiği göz önünde bulundurulduğu zaman³⁷ buraların geçmiş zaman içerisinde birer köy oldukları düşünülebilir ki yer yer bazı nahiyelerde bazı köylerin öncesinde mezra oldukları görülmektedir. Bu şekildeki toprakların köylere bağlı olarak kaydedilmesi, mezraların bağlı olduğu köy halkının buraları kendi malları olarak bilmelerine ve üretim maksadı ile kullanmalarına sebebiyet verebilmekteydi. Fakat üzerinde herhangi bir yerleşim olmayan toprakların yeniden ekilip biçilmesinin padişahın emrine bağlı olması, zaman içerisinde bazı sorunlara yol açmaktaydı.³⁸

1. Köstendil Sancağında Toprak Yönetimi

Osmanlı Devleti'nde arazi sistemi İslam hukukuna göre temellendirilmiş ve topraklar öşri, haraci ve miri olmak üzere üçe ayrılmaktaydı. Fetihler sırasında başarı ve yararlılığı görülen Müslümanlara mülk şeklinde verilen *öşri* topraklar, sahibinin gerçek mülkü idi. Mülk olarak verilen kişi toprağını istediği şekilde tasarruf edebilirdi. Ancak tasarruf eden öşrünü vermekle yükümlüydü. Osmanlı Devleti'nin istimâlet politikası çerçevesinde oluşturduğu bir uygulama olan *haracî* topraklar, fetihler sırasında gayrimüslimlerin elinde bırakılan topraklardı. Bu topraklar bölgedeki gayrimüslimlere temlik edilirdi. Bu kişilerden "*harac-î mukaseme*" adıyla yani elde edilen hâsılatın onda birden yarısına kadar bir vergi alınırdı. Haracî toprak sahipleri ayrıca "*harac-î muvazzafa*" denilen yılda bir kere belirli bir bedeli devlete ödemekle mükelleftiler. Yine bu topraklar da sahibi tarafından istediği şekilde tasarruf edilirdi. Alıp satabilmekte ve her türlü tasarrufta bulunabilmekteydi.³⁹

Miri topraklar ise mülkiyeti devlete ait olan ancak tasarruf edenin devlet tarafından temlik yoluyla belirlendiği topraklardı. Devletten işletme hakkını elde eden köylü toprağı işler ve elde ettiği hasılatın öşrünü ve çift akçesini öderdi. Toprağı işlediği ve vergilerini ödediği sürece haklarına dokunulmazdı. Köylünün ölmesi durumunda toprak oğluna geçebilirdi.⁴⁰

³⁷ İnalçık, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi*, I, s. 211.

³⁸ İnalçık, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi*, I, s. 211.

³⁹ Osmanlı Kanûnnâmeleri, *Millî Tetebbûlar Mecmuası*, İstanbul 1331 (1913), C. 1, Sayı 1, s. 52; Ömer Lütfi Barkan, "Türk Toprak Hukuku Tarihinde Tanzimat", *Tanzimat I*, İstanbul 1940, s. s. 333.

⁴⁰ Halil İnalçık, "İslâm Arazi ve Vergi Sisteminin Teşekkülü ve Osmanlı Devrindeki Şekillerle Mukayesesi", *Ankara Üniversitesi İslâm İlimleri Enstitüsü Dergisi*, 1, Ankara 1959, s. 38-39.

Miri arazinin mülkiyeti devlete ait olduğu için köylünün işletimi sadece babadan oğula geçen bir kiralama usulü şeklinde gerçekleşirdi. Toprakta bir kiracı gibi tasarruf hakkına sahip olan köylünün vefat etmesi durumunda işletmeyi alan oğlunun toprak üzerinde alım satımın, rehin verme ve vakfetme, bağış gibi işlemleri yapmasına müsaade edilmezdi. Köylünün toprağını boş bırakması ya da göç etmesi kesinlikle yasaktı.⁴¹ Osmanlı Devleti'nde miri arazi has, zeamet ve timar olmak üzere üçe ayrılırdı.

Osmanlı Rumeli coğrafyası, tarıma elverişli araziler bakımından zenginliği ve verimliliğinin yanı sıra kalabalık bir nüfusa sahip İstanbul'un yiyecek ihtiyacının karşılanması için de son derece önemli bir bölgeydi. Bu bölge içerisinde bulunan Köstendil dâhilindeki gelir kaynaklarının, Osmanlı klasik toprak yönetimine uygun olarak has, timar ve zeamet şeklinde tasarruf edildikleri görülmektedir. Sancağa kayıtlı olan nahiyelerin şehir merkezlerinden sonra en önemli gelir kaynaklarını köy gelirleri oluşturmaktadır.

Tablo 2: Has, Zeamet ve Timar Gelirleri

Nahiye	Has	Zeamet	Timar
Ilıca	240.408	159.403	565.523
Dubniçe	229.746	330.953	524.322
Kratova	931.994	4.000	-
İştib	608.914	16.251	663.073
Koçana	357.787	56.200	516.685
Nogoriçe	76.156	294.633	587.900
Ustrumca	165.034	287.257	655.114
Tikveş	202.478	145.529	501.339
Pedriç	25.303	285.825	223.401
Menlik	509.351	135.141	294.401
Doyrangözü	286.135	-	19.459
İvranya	41.710	169.107	1.073.936
Radomir	47.300	273.927	160.074
Sirişnik	15.000	66.276	438.479
Gorna-Krayişte	1.800	7.200	107.157
Boyimiye	-	68.285	29.086
Koniçe	-	1.856	54.783

⁴¹ Mehmet Genç, *Osmanlı İmparatorluğunda Devlet ve Ekonomi*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2010, s. 63.

Piyanıçe	-	99.075	265.693
İslavişte	-	72.730	242.021
Maleşeva	-	-	143.191
Toplam	3.658.197	2.473.648	7.065.637

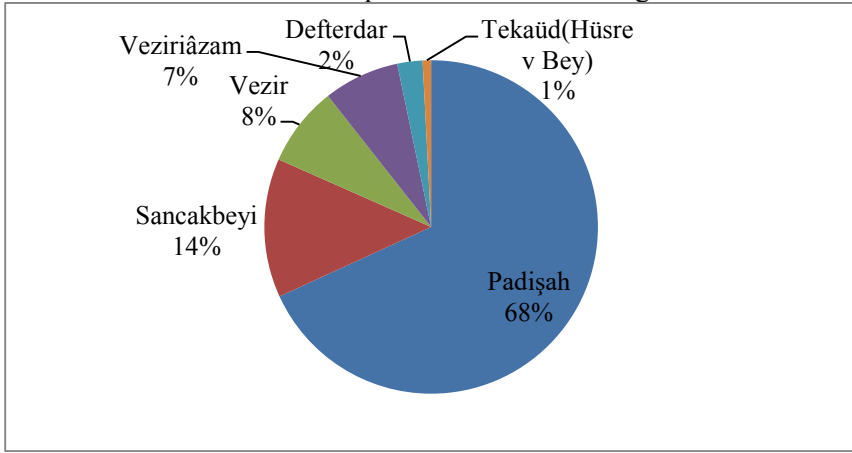
Köstendil sancak topraklarının toplam gelir miktarı 13.197.482 akçe idi. Sancak toprakları 3.658.197 akçe gelir ile % 34,7'si has, 2.473.648 akçe gelir ile % 17,0'ı zeamet ve 7.065.637 akçe gelir ile % 48,3'ünü ise timar topraklarından meydana gelmekteydi. Has topraklar kendi içinde padişah hasları ve yüksek rütbeli devlet adamlarına tahsis edilen haslar olarak ayrılabilmekteydi.

1.1. Has Gelirleri

Osmanlılarda padişah, hanedan mensupları ve yüksek devlet görevlilerine ait olan mülk, arazi, yıllık gelir ve dirlikler yerine kullanılan “has” tabiri “havass-ı hümayun” şeklinde de kullanılırdı. Bilindiği üzere yıllık geliri 100.000 akçe ve daha fazla olan gelir kalemleri has olarak ifade edilirdi. Has topraklar padişahın dışında hanedana mensup olan kişilere, sultanlara, vezirlere, beylerbeylerine, sancakbeylerine vs. verilmekteydi. Görevden alınmaları, görev sürelerinin bitmesi veya ölüm gibi durumlarda bu hakları sona ererdi.⁴² Devlet idaresinde bulunanlardan en fazla hassa sahip olan veziriâzam idi ve onu beylerbeyi takip ederdi. Bu kişilere ait hassın alt sınırı sekiz yüz bin akçe idi.⁴³

⁴² Halil Cin, *Osmanlı Toprak Düzeni ve Bu Düzenin Bozulması*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1985, s. 61.

⁴³ Yusuf Halaçoğlu, *XIV-XVII. Yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1998, s. 92.

Grafik 1. Has Topraklarının Oransal Dağılımı

1572 yılında Köstendil sancağına bağlı has statüsündeki karyelerin toplam sayısı 245 idi. Bunlardan 167'si padişah hası, 18'i veziriâzam, 19'u vezir, 33'ü sancakbeyi, 6'sı hazine-i âmire defterdarı ve 2'si tekaüd (emekli) Hüsrev Bey hası idi. Bahsedilen bu hasların sancaktaki toplamı 3.658.197 akçe idi. Has topraklar içerisinde % 68 gibi bir pay ile en fazla gelir sahibi olan kişi padişah en az gelir oranı ise % 1 ile emekli olan devlet görevlisi Hüsrev Bey ile % 2'lik oran ile defterdara düşen has toprak payı idi.

1.1.1. Padişah Hasları

167 olan padişah hasları 11 nahiye dâhilinde bulunmaktaydı. Padişahlara ait haslar genel itibariyle nefis, köy, nehir, yayla ve mahalle gibi yerlerden elde edilen gelirlerinden oluşuyordu. Padişahlara ait olan bu has miktarı, toplam hasların %80,37'sini teşkil ediyordu. Padişah hasları miktarlarının nahiyele dağılımı şu şekildeydi.

Tablo 3. Padişah Haslarının Nahiyele Dağılımı

Nahiyeler	Köy Sayısı+Nefs	Hâsıl
Kratova	24 (1 Nefs)	931.994
İştib	27	568.453
Menlik	30 (2 Nehir)+ 1(Nefs)	489.769
Koçana	22 (1 Nehir)	237.732
Doyrangölü	11 (1 Nefs)	207.805
Tikveş	17 (4 Nehir)	178.978
Dubniçe	11 (2 Nehir)	155.446

Ilıca	13	104.006
Ustrumca	5	72.834
Nogoriçe	5	54.156
Pedriç	2 (1 Nehir)	4.977
Toplam	167	3.006.150 akçe

Köstendil'de padişahlara ait hasların çoğu 931.994 akçe ile Kratova'da idi. Bunda Kratova'nın önemli ve faal bir maden bölgesi olması etkili olmuştur. Mikro anlamda bölge ekonomisine canlılık kazandıran Kratova madenleri makro anlamda ise devlete önemli kazanımlarda bulunmaktaydı. Nitekim Kratova'daki padişah haslarının 838.813 akçesi madenlerden elde edilmekteydi. Bu da Kratova'daki padişah haslarının %90'ına tekabül etmektedir. Kalan 93.181 akçe ise Kratova'ya bağlı köylerden elde edilen has gelirleri idi.

Padişah haslarının en az olduğu yer ise Pedriç idi. Haslar sadece toprak gelirlerini değil, su gelirlerini de kapsamaktaydı. İncelenen tahrir defterinde Köstendil sınırları içinde birçok akarsuyun olduğu ve buralardan önemli miktarda gelir elde edildiği anlaşılmaktadır. Dubniçe nahiyesine kaydedilen ab-ı Yavuzca ve ab-ı Bistriçe⁴⁴ adındaki nehirlerin geliri 24.082 akçeydi ve padişah haslarına dâhil idi. Koçana'da ise 35.687 akçe has gelirine sahip Bergaliçe ab-ı adında bir nehir kaydedilmiştir. Tikveş'te Boşava, Orizar nd. Manastır, Vozarçe, Orizar nd. Trusik der ab-ı Siyah adında dört nehir vardı. Pedriç'te 2.400 akçe has geliriyle Ustrumca nehri bulunmaktaydı. Menlik'te ise 34.080 akçe gelire sahip Prepeçani ve Serakin⁴⁵ adında iki nehir yer almaktaydı. Nehirlerden elde edilen gelirler, toplam köy gelirlerinin %5,4'ünü oluşturmaktaydı. Ayrıca Menlik'te 174.261 akçelik geliri olan nefsten yani şehir merkezinde has geliri kaydedilmiştir. Bu da Menlik padişah hasları içerisinde %35,6'lık kısma tekabül etmekteydi. Aynı şekilde 207.805 akçe padişah hası olan Doyrangölü nahiyesinin 91.900 akçelik padişah hası olan geliri %44,2 ile nefsten elde edilmekteydi. Koçana nahiyesindeki padişah hası köylerden toplamda 237.732 akçe gelir elde edilmekte idi. Bunun 13.140 akçesini yaylalardan elde edilen haslar oluşturmaktaydı. Bu yayla gelirleri Koçana'daki padişah haslarının %5,5'ine denk düşmektedir.

⁴⁴ BOA. TT. d, 523, 2.

⁴⁵ BOA. TT. d, 523, 3, 4.

Tablo 4. Köstendil Sancağı'nda Padişah Hassı Olan Mukataalar ve Gelirleri⁴⁶

Mukataa Türü	Hâsılı
Köstendil Livası Koyun ve Ağıl Vergisi ve Menlik Nahiyesi hassı	876.196
Köstendil Livası Voynukları İспенçe Vergisi	318.895
Köstendil Livası Voynukları İспенçe Vergisi	166.915
Köstendil Livası Mumhanesi	31.510
Kratova ve Menlik harici Yave ve Kaçgun Vergisi	18.525
Köstendil Livası Cizyesi	12.210
Toplam	1.424.251 akçe

Mukaata gelirleri içerisinde en çok payı 876.196 akçe ile koyun, ağıl vergisi ve Menlik nahiyesi hasları oluşturmaktaydı. Bu da tüm mukaata gelirleri içerisinde % 61,5'lik kısma tekâbül ediyordu. En az paya ise 12.210 akçe ile gayrimüslimlerden alınan cizye vergisi idi. Osmanlılar'da gayrimüslimlerden alınan bir çeşit vergi olan ispençe vergisi, Köstendil Livası voynuklarından 318.895 akçe ve 166.915 akçe olarak iki şekilde tahsil edilmiştir. Voynuklardan tahsil edilen vergi ise % 34,1'lik kısma tekabül etmekteydi. Mum ihtiyacını karşılamak için kurulan mumhanelerden biri olan Köstendil Livası mumhanelerinden 31.510 akçe vergi alınmaktaydı. Kaybolmuş hayvan ve kölenin bulunması halinde sahibinden alınmakta olan yâve ve kaçgun vergisi ise Köstendil Livasından 18.525 akçe alınmakta idi.

1.1.2. Veziriâzam ve Vezir Hasları

1572'de Veziriâzam Mehmed Paşa'ya ait 15'i Dubniçe'de, 3'ü İştib'de olmak üzere 18 has tespit edilmektedir. Vezirlere ait olan haslar ise 19 idi. Bunların 14'ü Ilıca'da Vezir Pertev Paşa'ya, 5'i ise Doyrangölü'nde Piyale Paşa adınaydı.

Haslar konusunda bahsi geçen Veziriâzam Mehmed Paşa'nın Sokullu Mehmed Paşa olduğu anlaşılmaktadır. Burada kaydedilmiş olan Vezir-i Azam Mehmed Paşa'nın tarihsel bir değerlendirmesi yapıldığı zaman defterimizin de 1572 tarihli olması dolayısıyla kayıtlı olan sadrazamın Sokullu Mehmed Paşa olduğu çıkarımında bulunulabilir. Sokullu Mehmed Paşa, Kanuni Sultan Süleyman döneminde Osmanlı donanmasının Kaptan-ı Deryalığı görevinde bulunmuş ve yine

⁴⁶ BOA. TT.d. 523, 4.

Kanuni Sultan Süleyman, II. Selim ve III. Murad dönemlerinde 14 yıl Osmanlı Devleti’nin sadrazamlığını yapmış çok önemli bir Osmanlı devlet adamı idi.⁴⁷

Defterde geçen bir diğer devlet adamı ise Vezir Pertev Paşa’dır. Pertev Paşa, Kanuni Sultan Süleyman ve II. Selim dönemlerinde beylerbeyi ve vezirlik görevlerinde bulunmuş Osmanlı devlet adamıdır. Arnavut kökenli bir devlet adamı olup Enderun’da yetişip eğitim almıştır. Sarayda rikâb-ı hümayun ağası, kapıcıbaşı görevlerinden sonra 1554 yılı Aralık ayında yeniçeri ağalık görevinde bulunmuştur. Nahçıvan Seferi dönüşünde 23 Eylül 1554’te vezir olan Sokullu Mehmed Paşa’nın yerine Rumeli beylerbeyi olarak göreve getirilmiştir. Daha sonra 1555 yılında dördüncü vezir olan Pertev Paşa, öldürülen Şehzade Mustafa’nın eşi ile evlendirilmiştir. 1558 yılında üçüncü vezirliğe yükseltilmiştir. Daha sonra ise ikinci vezirliğe ve ardından kaptan-ı deryalığa getirilmiştir.⁴⁸

Diğer önemli devlet adamlarından biri de Vezir Piyale Paşa idi. Kanuni Sultan Süleyman ve II. Selim dönemlerinde 14 yıl kaptan-ı deryalık görevinde bulunmuş, zaferler kazanmış önemli bir Osmanlı devlet adamı ve komutanıdır. Hırvat kökenli bir devlet adamı olan Piyale Paşa Enderun’da yetişip eğitim almıştır. II. Selim’in damadı olup kızı Gevherhan Sultan ile evlenmiştir.⁴⁹

Tablo 5. Veziriâzam ve Vezir Haslarının Nahiyelere Dağılımı

Nahiyeler	Veziriâzam/ Vezir	Köy Sayısı	Hâsılı
Dubniçe	Veziriâzam Mehmed Paşa	15	44.300
İştib	Veziriâzam Mehmed Paşa	3	14.150
Doyrangölü	Vezir Piyale Paşa	5	61.621
Ilıca	Vezir Pertev Paşa	14	55.402
Toplam	-	37	175.473 akçe

⁴⁷ M. Tayyib Gökbilgin, “Mehmed Paşa (Sokollu)”, *Milli Eğitim Bakanlığı İslam Ansiklopedisi*, VII, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1955, s. 595.

⁴⁸ İbrahim Artuk, “Osmanlılarda Veraset-i Saltanat ve Bununla İlgili Sikkeler”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, 32, 1979, s. 276; H. Mustafa Eravcı, “Gelibolulu Mustafa ‘Âlî ve “Heft Meclis” Adlı Eseri”, *Tarih Okulu*, 6, 2010, s. 10-11; Abdülkadir Erdoğan, “Kanuni Süleyman Devri Vezirlerinden Pertev Paşa’nın Hayatı ve Eserleri”, *Vakıflar Dergisi*, 2, 1942, s. 238.

⁴⁹ İdris Bostan, “Piyale Paşa”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, XXXIV, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2007.

Görüleceği üzere Veziriâzam Mehmed Paşa'ya tevcih edilen has gelirlerinin toplamı 58.450 akçeydi. Defterde tespit edilen iki vezirden Pertev Paşa'nın 55.402 ve Piyale Paşa'nın 61.621 akçe has gelirleri bulunmaktaydı.

1.1.3. Sancakbeyi Hasları

Sancakbeyi hasları toplam 33 köyde idi. Bunun 19'u Köstendil Sancakbeyi Yunus Bey adına kayıtlıyken, kalan 14'ü Üsküb Sancakbeyi Ali Bey'e aitti.

Tablo 6. Sancakbeyi Haslarının Nahiyelere Dağılımı

Nahiyeler	Mirliva	Köy Sayısı	Hâsıl
Koçana	Üsküb Mirlivası Ali Bey	14	120.055
Ustrumca	Köstendil Mirlivası Yunus Bey	1	92.200
Ilıca	Köstendil Mirlivası Yunus Bey	1	81.000
Radomir	Köstendil Mirlivası Yunus Bey	2	47.300
İvranya	Köstendil Mirlivası Yunus Bey	4	41.710
İştib	Köstendil Mirlivası Yunus Bey	2	26.311
Tikveş	Köstendil Mirlivası Yunus Bey	2	23.500
Nogoriçe	Köstendil Mirlivası Yunus Bey	1	22.000
Sirişnik	Köstendil Mirlivası Yunus Bey	3	15.000
Pedriç	Köstendil Mirlivası Yunus Bey	1	14.400
Gorna-Krayişte	Köstendil Mirlivası Yunus Bey	1	1.800
Doyrangölü	Köstendil Mirlivası Yunus Bey	1	1.000
Toplam	-	33	405.357 akçe

Köstendil Sancakbeyi Yunus Bey'e ait olan haslar çeşitli nahiyelere bağlı köylerde görülürken, Üsküb Sancakbeyi Ali Bey'e ait olanlar ise Koçana nahiyesinde yoğunlaşmıştı. Yunus Bey'in has gelirleri toplamda 285.302 akçe iken, Ali Bey'in has gelirleri toplamı 120.055 akçe idi. Yunus Bey'in has gelirleri tutar açısından Ustrumca ve Ilica'da yoğunluk kazanmaktaydı. En az olan yerler ise Gorna-Krayişte ve Doyrangölü nahiyeleriydi. Burada Üsküb Sancakbeyi Ali Bey'in kendi sancağından farklı bir sancak sınırlarında has gelirlere sahip olduğu görülmektedir. Bu da Osmanlı toprak gelirleri dağılımının değişik bir örneği olarak karşımıza çıkmaktadır. Ali Bey'e ait olan has gelirlerin ise Koçana'da toplanması durumu ise Koçana'nın Üsküb'e yakınlığı ile alakalı olmalıdır. Nitekim Koçana Üsküb ve Makedonya'nın doğu kesiminde çokta uzak bir konumda olmadığı anlaşılmaktadır.

1.1.4. Diğer Devlet Görevlilerine Ait Haslar

Buraya kadar bahsedilen yüksek rütbeli devlet görevlileri haricinde 6 köy hazine-i âmire defterdarlarından Derviş Çelebi Efendi'ye,⁵⁰ 2 köy ise tekâüd yani emekli olarak kaydedilen Hüsrev Bey'e⁵¹ ait idi.

Osmanlı Devleti'nde mali işlerden ve devlet kayıtlarının yer aldığı defterhaneden sorumlu olan defterdara görevinin öneminden dolayı has gelirleri verilmekteydi. Hazine-i Amire Defterdarı Derviş Çelebi Efendi'nin Köstendil'in çeşitli nahiyelerde toplam 41.217 akçe değerinde hassı bulunmaktaydı. Hüsrev Bey'in ise Dubniçe köylerinde 30.000 akçelik hassı vardı.

Tablo 7. Diğer Hasların Nahiyelere Dağılımı

Nahiyeler	Defterdar	Köy Sayısı	Hâsıl
Dubniçe	Hüsrev Bey	2	30.000
Menlik	Hazine-i Amire Defterdarı Derviş Çelebi Efendi	3	19.582
Doyrangölü	Hazine-i Amire Defterdarı Derviş Çelebi Efendi	2	15.709
Pedriç	Hazine-i Amire Defterdarı Derviş Çelebi Efendi	1	5.926
Toplam	-	8	71.217 akçe

⁵⁰ BOA. TT. d, 523, 6.

⁵¹ BOA. TT. d, 523, 7.

Derviş Çelebi Efendi'ye ait haslardan en fazlası 19.585 akçe ile Menlik nahiyesine bağlı üç köyden oluşuyordu. Daha sonra Doyrangölü ve Pedriç nahiyeleri gelmekteydi. Has gelirleri olmasından yola çıkarak önemli biri olduğu söylenebilecek Hüsrev Bey'in Dubniçe'ye bağlı Dyakova ve Belçin köylerinde toplam 30.000 akçelik has gelirleri vardı.

1.2. Zeametler

Osmanlı devletinde genel olarak askeri hizmette bulunan kişilere verilen ve yıllık geliri 20.000-100.000 akçe arasında değişen dirliklere zeamet, bu dirlikleri tasarruf eden kişilere de *zaim* denilmekteydi.⁵² Bunlar genelde eyalet merkezindeki hazine ve timar defterdarlarına, zeamet kethüdalarına, sancaklardaki alaybeylerine, kale dizdarlarına, kapıcıbaşlarına, divan kâtiplerine, defterhane ve hazine-i amire kâtiplerine tevcih edilirdi. Bunların dışında timar sahibi olan sipahiler de terakki yoluyla yani yükselerek zaim olabilmekteydiler.⁵³

Zeamet olan topraklar kolay kolay el değiştirmedeği gibi bir zaimin vefat ettiği durumda hiç bölünmeden başka bir zaima tevcih edilirdi. Fakat terakki yoluyla, timar iken zeamet olan yerler zaim öldükten sonra bölünürdü ve daha sonra timar olarak yeniden tevcih edilmekteydiler.⁵⁴

Köstendil sancağındaki nahiyelerden 18'inde zeamet sayısı 389 idi. Doyrangölü ve Maleşeva'da ise zeamet kaydına rastlanmamıştır. Zeamet tasarruf eden kişiler arasında sancakbeyi, üst düzey devlet görevlilerinin kapıcıları, kapıcıbaşları, kethüdaları, seraskerler, dergâh-ı âli çavuşları, dergâh-ı âli müteferrikaları, Rumeli Beylerbeyliği'nde görevli memurlar, sancak kethüdaları, dergâh-ı âli ve divân-ı âli kâtipleri gibi görevliler bulunmaktaydı.

Köstendil sancağında zaimler sadece köylerde değil, nahie merkezlerinde de zeamet tasarrufunda bulunmuşlardır. Zaimler bir köyü tamamen kendileri tasarruf ettikleri gibi bazı köylerden de hisse alabilmekteydiler. Dergâh-ı Âli Müteferrikası Abdî veled-i Kasım Bey, Ilıca nahiyesine tabi Konova, Viteşova, Dragoviştiçe köylerinden toplamda 39.499 akçelik zeamet tasarruf etmekteydi.

⁵² Erhan Afyoncu, "Zeamet", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, XLIV, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2013, s. 162.

⁵³ M. Tayyib Gökbilgin, "Kanuni Sultan Süleyman'ın Timar ve Zeamet Tavcihi İle İlgili Fermanları", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, 27 (22), İstanbul 1967, s. 36.

⁵⁴ Halaçoğlu, *XIV-XVII. Yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkilatı*, s. 93.

Aynı kişi Dubniçe nahiyesi Dobridol köyünden 580 akçe zeamet hissesi almaktaydı.⁵⁵

Bazı kayıtlarda iki zaimde birlikte tasarrufta bulunacakları yerler de tevcih edilmişti. Ilıca nahiyesinde Serbevâbin Sinan ve Dergâh-ı Âli Müteferrikası Mehmed Paşa'ya birlikte tasarruf edecekleri 467 akçe hâsılata sahip olan *Riparçe*⁵⁶ köyü tevcih edilmiştir. İştib nahiyesinde Kethüda Mehmed ve Rumeli Mirmiran-ı Hüseyin Paşa'ya birlikte tasarruf edecekleri 6.000 akçe hâsılata sahip olan *Lukova*⁵⁷ köyü tevcih edilmiştir. Buna benzer örnekler defterimizde birçok nahiyede bulunmaktadır.

Köstendil sancağında tasarrufu yapılan köy sayıları ve hâsılat durumlarının nahiyelere dağılımı şu şekildedir.

Tablo 8. Zeametlerin Nahiyeye ve Köylere Dağılımı

Nahiyeler	Köy Sayısı + Nefs	Hâsıl
Dubniçe	61+1	330.953
Nogoriçe	38	294.633
Ustrumca	39	287.257
Pedriç	31+3	285.825
Radomir	32	273.927
İvranya	23	169.107
Ilıca	23	159.403
Tikveş	25	145.529
Menlik	19	135.141
Piyanıçe	12	99.075
İslavişte	8	72.730
Boyimiye	9	68.285
Sirişnik	20+1	66.276
Koçana	9	56.200
İştib	29	16.251
Gorna-Krayişte	3	7.200
Kratova	1	4.000
Koniçe	2	1.856
Doyrangözü	-	-

⁵⁵ BOA. TT.d, 523, 15.

⁵⁶ BOA. TT.d, 523, 10.

⁵⁷ BOA. TT. d, 523, 13.

Maleşeva	-	-
Toplam	389	2.473.648 akçe

Tabloda görüldüğü üzere zeamet olarak tasarruf edilen köy sayısı en fazla Dubniçe, Ustrumca ve Nogoriçe'de idi. En az ise Kratova, Koniçe ve Gorna-Krayište idi. En fazla zeamet gelirine sahip olan nahiyenin Dubniçe, Nogoriçe, Ustrumca, Pedriç, Radomir vs. şeklinde sıralandığı görülmektedir. En az gelir ise Koniçe, Kratova, Gorna-Krayište vs. şeklinde sıralanmaktaydı.

Dikkati çeken bir husus da zeamet olarak tasarruf edilen bir köyün kalan hissesinin timar olarak tasarruf edilmesidir. Rumeli Defter Kâtibi Mehmed, Nogoriçe nahiyesinde 9.662 akçe hâsılı olan Algunye köyünden 5.000 akçe zeamet tasarruf etmiş⁵⁸ ve köyün kalan 2.620 akçe hissesi İshak bin Yunus tarafından,⁵⁹ kalan 2.042 akçe hissesi ise Ali bin Turhan tarafından timar⁶⁰ olarak tasarruf edilmiştir. Bu durum bir yerin bütünüyle sadece has, zeamet veya timar olarak tasarruf edilemeyeceğini göstermektedir.

1.3. Timarlar

Timar, yıllık geliri 1.000 ila 20.000 akçe arasında olan topraklara denir. Osmanlı Devleti'nde devlete ait toprakların askeri ve idari amaçlarla geçimlerine ya da hizmetlerine karşı masraflarını giderebilmek için bir kısım asker ve memurlara belirli bölgelerden kendi hesaplarına tahsis edilmiş vergi kaynaklarına dayalı olan bir sistemdir. Yani Osmanlı merkezi vilayetlerinde bir süvari askeri birliğini ve askeri-idari hiyerarşiye destek vermek amacıyla yapılan ve miras yoluyla geçmeyen yapıya denirdi.⁶¹

Timar sistemi, hâkim olunan topraklarda düzgün bir denetimin en önemli amaçlarından biri olarak oluşmuştur. Kuruluş aşamasında askeri bir ihtiyacı gidermeye yönelik ortaya çıkmış olsa da, zaman içerisinde devletin tek askeri gücünü değil, ekonomik ve sosyal yapısını da büyük oranda etkisi altına almıştır. Timar sistemi, Osmanlı Devleti'nden önce Halifeler Devri, Büyük Selçuklu Devleti, Anadolu Selçuklu Devleti, İlhanlı Devleti ve daha sonra devamında

⁵⁸ BOA. TT. d, 523, 24.

⁵⁹ BOA. TT. d, 523, 121.

⁶⁰ BOA. TT. d, 523, 123.

⁶¹ Halil İnalçık, "Timar", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, XLI, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2012, s. 168-169; Ömer Lütfi Barkan, "Timar", *Milli Eğitim Bakanlığı İslam Ansiklopedisi*, XII/I, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1979, s. 286.

kurulmuş olan beyliklerde farklı isimlerle kullanılmış olsa da aslında uygulanan ikta sisteminin bir devamı niteliğindedir.⁶² Bu tür sistemlerin sadece Türk-İslam devletlerinde değil, Ortaçağ Avrupa devletlerinde de uygulandığı bilinmektedir. Para ekonomisinin gelişmediği dönemlerde toplanan vergilerin merkeze aktarılması büyük bir sorundu. Büyük bir kısmının aynı olarak toplandığı vergilerin merkeze aktarılması daha sonra görevlilere maaş olarak verilmesi yerine, yerinde ödemenin yapıldığı bir sistemdir. Bu sistem doğuda uygulandığı gibi batılı devletler tarafından da kullanılmıştır.⁶³

1572 yılına ait icmal deftere göre Köstendil sancağında timar sisteminin uygulandığı görülmektedir. Yapılan incelemede timar kayıtlarında timar tasarruf eden kimselerin görevleriyle ilgili bilgilere de ulaşılmaktadır. Köstendil sancağına bağlı olan nahiyelerin bazılarında görev alan voynuklar, seraskerler, sancakbeyi, sancakbeyi çavuşu, yeniçeri, sekban, çeribaşı, kâtip, kethüda, solak, çavuş, çavuşbaşı, subaşı, voyvoda, bazdar, serbazdar, serçaşnigir, bevıab, serbevıab gibi görevliler vardı. İlgili kayıtlarda tasarruf sahiplerinin nereli olduklarına ve milletlerine dair bilgiler de bulunmaktadır. Örneğın Bosnalı, Ilıcalı, Arnavut, Bulgar, Hersekli, Üsküplü, Gürcü, Selanikli, İlbasanlı, İştıblı, Ohrili, Kalkandelenli, Çerkez, Lofçalı, Sofyalı, Mardalı, Samakovlu, Delvineli, Dimetoka, Kırçovalı, Macar bunlardan bazılarıdır.

Köstendil'e bağlı nahiyelerde toplam 1.687 timar kaydına rastlanmıştır. Toplam 7.065.637 akçe timar gelirinin elde edildiği sancakta Kratova nahiyesinde timar kaydı bulunmamaktaydı. Diğer yerleşim birimlerinde ise az ya da çok timar kaydı vardı.

Tablo 9. Timarların Nahiye ve Köylere Dağılımı

Nahiyeler	Köy Sayısı	Hâsıl
İvranya	370	1.073.936
İştib	129	663.073
Ustrumca	119	655.114
Nogoriçe	135	587.900
Ilıca	225	565.523
Dubniçe	101	524.322
Koçana	93	516.685
Tikveş	107	501.339

⁶² Halaçoğlu, *XIV-XVII. Yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkilatı*, s. 95.

⁶³ Barkan, "Timar", s. 287.

Sirişnik	109	438.479
Menlik	38	294.401
Piyaniçe	56	265.693
İslavişte	67	242.021
Pedriç	26	223.401
Radomir	43	160.074
Maleşeva	22	143.191
Gorna-Krayişte	27	107.157
Koniçe	11	54.783
Boyimiye	7	29.086
Doyrangölü	4	19.459
Kratova	-	-
Toplam	1.687	7.065.637 akçe

Anlaşılabacağı üzere en fazla timar 370 köy ile İvranya'daydı. Yine burası gelir açısından da 1.073.936 akçe ile diğer yerlere göre birinci sırada yer almaktaydı. Buna karşılık en az timar hâsılı ise 4 adet köy ve 19.459 akçe ile Doyrangölü idi.

Bazı köylerde bir kişi tek başına bir araziye timar olarak tasarruf ederken, bazı köylerde ise bir arazi birden fazla kişi tarafından tasarruf edilmiştir. Bunun yanında timar gelir miktarının yeterli olmamasından kaynaklı olsa gerek, değişik köylerden de hisse temin edildiği görülmektedir. Dubniçe nahiyesine bağlı Lihotiçe köyünün 9.155 akçe geliri bulunmaktaydı. Zeamet sahibi olan Dergâh-ı Âli Çavuşu Kasım buradan 1.665 akçe hisse elde etmişti.⁶⁴ Derviş adında bir kişi ise aynı köyden 5.400 akçe timar hissesi almaktaydı.⁶⁵ Kalan 2.090 akçelik hisse ise Hüseyin bin Mustafa Çavuş'un timar hissesiydi.⁶⁶ Görüldüğü üzere bir köy farklı kişilere hisse edilebiliyordu. Yine burada adı geçen köyün hem zeamet hem de timar olarak tasarruf edilebildiği dikkati çekmektedir.

Çoğu yerde timarların sipahiler tarafından tasarruf edildiği görülürken, devlet adamlarının yardımcılara ait olan timarlara da rastlanmaktadır. Bunlar çoğu yerde "kethüdâ"⁶⁷ olarak geçmektedir. Ilıca nahiyesine bağlı beş köyün timar

⁶⁴ BOA. TT. d, 523, 11.

⁶⁵ BOA. TT. d, 523, 57.

⁶⁶ BOA. TT. d, 523, 72.

⁶⁷ **Kethüdâ:** Osmanlı devlet teşkilâtında XV. yüzyıldan itibaren bazı devlet görevlilerinin yardımcısı anlamında kullanılmıştır. Devletin en üst kademesindeki sadrazamdan en alt kademedeki mülki ve

tasarrufu 18.000 akçe hâsıl ile Kethüdâ Rıdvan'a⁶⁸ tevcih edilmişti. İştib nahiyesine bağlı 13.980 hâsıl olan Dragoyeva köyünün timar tasarrufu 8.333 hisse ile Kethüdâ Yusuf'a⁶⁹ tevcih edilmişti.

Sıradan askerlerden farklı olarak görev yapan ve yükümlülükleri olan bir diğer askeri sınıf da bevvâblardı. Bevvâb kelime anlamı olarak kapıcı manasına gelmekteydi. Piyanıçe nahiyesine bağlı 21.800 akçe hâsılı olan Grad köyü, Bevvâb Ramazan'a 20.254 akçe hisse ile tevcih edilmiştir.⁷⁰ Bevvabların başında olan kişilere de serbevvâbin denilmekteydi. Bu unvana sahip kişilerin de zeamet ve timar tasarruf ettiği kayıtlardan anlaşılmaktadır.

1.3.1. Kale Görevlilerinin Tımarları

Kale görevlileri genel itibariyle sürekli kale içerisinde görevli olmaları dolayısıyla kalede kalmaya mecbur idiler. Bu görevliler içerisinde en yüksek rütbeye sahip olan kişiler “*dizdâr*” olarak bilinen görevlilerdi.⁷¹ Dizdar, kale ile ilgili işlerin sorumlusu ve kale erlerinin kumandanı idi. Kalelerin, şehrin savunması gibi görevler dışında aynı zamanda içinde zindanın da bulunduğu bir hapishane olması, bazı yerlerde tüccarın değerli eşyalarının, paralarının saklanması, ayrıca barut depolarının, cephaneliklerin, Ankara, Konya, Bursa gibi şehirlerin kalelerinde birer darphâne ve bununla ilgili alet edevatın yer alması, dizdarın görev ve sorumluluklarını sayıca arttırmaktaydı. Dizdarlar merkezden beratla tayin edilmekteydi. Şer'iyeye sicillerindeki berat örneklerine göre dizdar, merkezdeki Kapıkulu ocaklarının yeniçeri, cebeci, sipahi gibi bölüklerine mensup olanlar arasından seçilmekteydi.⁷² Defterlerdeki kayıtlara göre özellikle ölüm sebebiyle meydana gelen kadro boşalmasıyla, bunların uzun süre bu görevde kaldıklarını ve genellikle yaşlı ve tecrübeli kişiler arasından seçildiklerini düşündürmektedir. Dizdar, bulunduğu kazanın kadısına ve sancak beyi ile beylerbeyine karşı sorumluydu. Görevi sırasındaki faaliyetlerinin şer'ee uygunluğunun sağlanması bakımından da kadıya karşı sorumludur. Kaledeki kethüdâ ve kale erlerinden başka

askeri erkânın kethüdâ unvanını taşıyan yardımcısı bulunurdu. Kâhya da eş anlamlı olarak yine kullanılmıştır. Mehmet Canatar, “Kethüdâ”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, XXV, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2002, 332.

⁶⁸ BOA. TT. d, 523, 28.

⁶⁹ BOA. TT. d, 523, 88.

⁷⁰ BOA. TT. d, 523, 25.

⁷¹ Galip Çağ, *217 Nolu Tapu-Tahrir Defterine Göre Paşa Sancağı*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2004, s. 86.

⁷² Nicoara Beldiceanu, *XIV. Yüzyıldan XVI. Yüzyıla Osmanlı Devleti'nde Timar*, çev. Mehmet Ali Kılıçbay, Teori Yayınları, Ankara 1985, s. 44-45.

şehri çevreleyen surda bulunan kapılarda görev yapan kapıcılar da (bevâb) ona bağlıydı.⁷³

İcmal tahrir defterine göre İvranya'da, İştib'te ve Ustrumca'da üç kale bulunmaktaydı. İvranya Kalesi dizdarı Ahmed (5.785 akçe hâsıl, 5.000 akçe hisse),⁷⁴ İştib Kalesi dizdarı Hacı İbrahim (5.000 akçe),⁷⁵ ve Ustrumca Kalesi dizdarı İskenderiyelü Ahmed (8.527 akçe)⁷⁶ idi. Burada görüldüğü üzere en fazla geliri 8.527 akçe ile Ustrumca Kale dizdarı İskenderiyelü Ahmed elde etmekteydi. İvranya kale dizdarı Ahmed ile İştib kale dizdarı Hacı İbrahim 5.000 akçe hisse ile eşit miktarda hisse elde etmekteydiler.

Kale dizdarlarının yardımcıları durumunda olan kethüdalar da yine kaledeki önemli görevlilerdendi. Kale erlerinin dirlik ve düzeninin sağlanması, diğer hizmetlerin görülmesinde dizdar ile birlikte sorumludur. Tayininde izlenen yol ve bağlı bulunduğu makamlar dizdarınki ile aynıdır.⁷⁷ İvranya Kalesi beyinin kethüdası İbrahim bin Mehmed (1.500 akçe),⁷⁸ İştib Kalesi beyinin kethüdası Bali bin Yusuf (1.500 akçe)⁷⁹ idi.

Kale görevlileri içerisinde önemli rol oynayan kişilerden biri de kale imamları idi. Kale imamları, kale dizdarı ile birlikte özellikle kale içerisindeki güvenliği, asayişi ve huzuru sağlamada önemli bir kişiydi. İvranya Kalesi'nde İmam Ali bin Yusuf (1.876 akçe),⁸⁰ İştib Kalesi'nde İmam Süleyman (1.320 akçe)⁸¹ ve Ustrumca Kalesi'nde İmam Mahmud (195 akçe)⁸² görevliydi.

Bunların dışında kalan ve kaleyi korumakla görevli olan muhafız sınıfı da kale merdi olarak adlandırılmaktaydı. Buna göre İvranya Kalesi'nde 32 (toplam 52.279 akçe), İştib Kalesi'nde 14 (toplam 33.704 akçe), Ustrumca Kalesi'nde 5 (toplam 4.119 akçe) kale merdi bulunmaktaydı.

⁷³ Yusuf Oğuzoğlu, "Dizdar", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, IX, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1994, s. 480-481.

⁷⁴ BOA. TT. d, 523, 197.

⁷⁵ BOA. TT. d, 523, 201.

⁷⁶ BOA. TT. d, 523, 202.

⁷⁷ Özer Ergenç, *Osmanlı Klasik Dönemi Kent Tarihçiliğine Katkı. XVI. Yüzyılda Ankara ve Konya*, Ankara 1995, s. 79

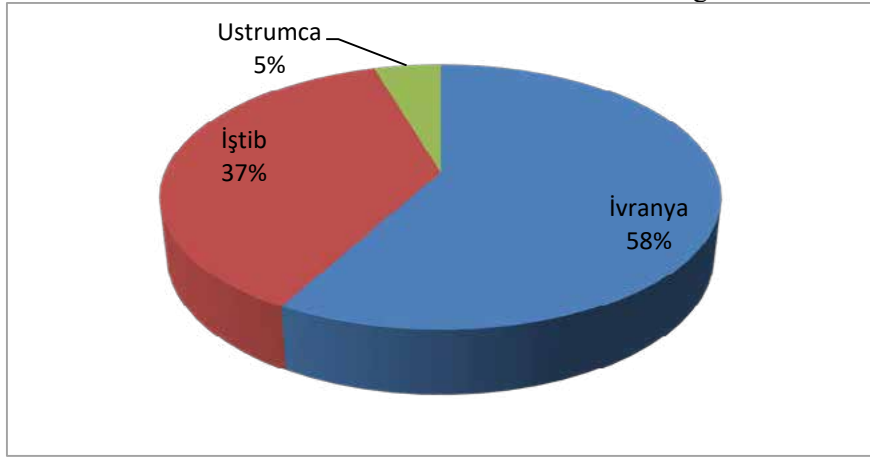
⁷⁸ BOA. TT. d, 523, 198.

⁷⁹ BOA. TT. d, 523, 201.

⁸⁰ BOA. TT. d, 523, 199.

⁸¹ BOA. TT. d, 523, 201.

⁸² BOA. TT. d, 523, 202.

Grafik 2. Kale Mustahfız Sınıfı Gelir Oran Dağılımı

Toplam mustahfiz geliri 90.102 akçe idi. Kale merdi olan mustahfiz sınıfı içerisinde en fazla gelir elde edenler 52.279 akçe ile İvranya kalesi merdleriydi. Tüm mustahfiz sınıf içerisinde %58 oran ile en fazla gelire sahip olan yerdi. 33.704 akçe ile ikinci sırada yer alan İştib kalesi toplam oran içerisinde %37 lik bir paya sahipti. %5 lik paya sahip olan Ustrumca mustahfiz sınıfı 4.119 akçe ile en az gelire sahip olan yerdi.

1.3.2. Diğer Görevlilere Tevcih Edilen Timarlar

Çalışmanın temel kaynağı olan icmal defterde 818/1415 tarihli bir kayda göre İştib'e bağlı Akgerde ve Söğüdü (Mir Ali Obası) mahalleleri ile Bogova Mezrası gelirleri Sultan Murad Han Vakfı'na aitti. Buralardan elde edilen 7.560 akçelik gelir, İştib Kalesi yanında bulunan Kenise (Kilise) Camii'nin görevlilerine sarf edilmekteydi.

Tablo 10. Kenise (Kilise) Camii Görevlilerine Tevcih Edilen Timarların Dağılımı

Görevli Kişi	Görevi	Hisse
Mevlana Seyyid Abdülkerim	İmâm	1.800
Mevlana Hasan	Hâtib	1.440
Mustafa Dede	Kayyum ve Saka	1.440
Abdülkadir	Müezzin	1.080
Mehmed bin Ahmed	Müteferrika	360
Ahmed	Sermuhassıl	360
Mehmed	-	360

Hacı Süleyman	Cüzhân	180
Mehmed	Cüzhân	180
Ahmed Dede	Cüzhân	180
İdris	Cüzhân	180
Toplam	-	7.560 akçe

Görüldüğü üzere vakfa bağlı caminin kalabalık bir çalışanı bulunmaktaydı. Cami görevlileri arasında en fazla maaşı imam, daha sonra ise hatip ile kayyum ve saka işlerini yürüten Mustafa Dede almaktaydı. En az alanlar ise cüzhanlar idi.

1.3.3. Manastırlar

Hıristiyan tapınağına Manastır denilirdi. Manastırlar ibadet edilen bir yer olmalarının yanı sıra hem okul hem de din adamları için barınma yeri olarak kullanılmıştır. Genellikle piskoposluk, metropolitlik veya patriklik merkezi olan manastır kelimesinin aslı Latince *Monasterium* kelimesinden gelmektedir.⁸³

Manastırların bazıları yalnızca din adamlarına hizmet ederken bazıları aşevi, konaklama yeri veya tedavi merkezi gibi halka yönelik hizmetleriyle de tanınmıştır. Manastırlar bilinen fonksiyonları dışında yetim, yaşlı, sakat ve zihinsel özürlüler, aile içi şiddete mâruz kalan kadınlar gibi bakıma muhtaç veya toplumdaki dışlanmış kesimlere sığınak olmuş, görevine son verilen imparator ve patriklerin yanı sıra isyancılar için bile kaçış veya sürgün yeri vazifesi görmüştür. Manastırların çoğu hastahane ve düzenli olarak yiyecek, giyecek ve para dağıtımını hizmetleri sunmuş, özellikle Batı'da eğitim manastırların ayrılmaz bir parçası olmuş, zengin kütüphaneleriyle dönemin entelektüel ve kültürel gelişimine, sanat hayatına katkıda bulunmuştur.⁸⁴

Hıristiyanlar; âlim, zâhid ve ileri gelen din adamlarını tanımlamak için *keşiş* kelimesini kullanmışlardır. Manastırlarda yaşayan keşişler belirli bir disiplin kuralları içerisinde kutsal metinleri okuma, kopyalama ve araştırma çalışmalarını yürütürlerdi. Ayrıca dinî kuralların manastır içinde ve dışında öğretilmesi, tebliğ edilmesi işini de yerine getirmekteydiler. Keşişler inanan

⁸³ Levent Öztürk, "Manastır", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 27, Ankara 2003, s. 560-561.

⁸⁴ Salime Leyla Gürkan, "Manastır", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.27, Ankara 2003, s. 560.

insanlara çeşitli dinî hizmetler yanında eğitim, sağlık ve tarım gibi alanlarda da yardımcı olur, inanmayanlara da tebliğ faaliyetlerinde bulunurlardı.⁸⁵

Bu bilgilerin yanı sıra manastırlar ve bunların başındaki olan keşişler buldukları yerlerde tarımla ve değirmencilikle uğraşıp gelirlerini temin etmeye çalışırlardı. Gelir elde eden ve vergi veren manastırların varlığı söz konusu olduğu gibi bazıları da en başından beri Osmanlı padişahları tarafından verilmiş olan dokunulmazlıklara ve bazı vergilerden muaf tutulma gibi ayrıcalıklara sahiptiler.⁸⁶

1572 yılı kaydına göre Köstendil sancağında 15 manastır vardı. Bunlar Ilıca, Dubniçe, İştib, Koçana, Tikveş, Ustrumca, Sırışnik, Gorna-Krayişte, İpşine ve İnegoşta nahiyelerindeydi. Bunların hâsıl toplamı 5.570 akçe idi.

Tablo 11. Manastırların Gelir Durumu

Manastır Adı	Nahiye	Manastırın Konumu	Hâsıl
İsveti-Otaç ⁸⁷	İpşine	-	1.692
Arhangel ⁸⁸	Tikveş	-	1.000
Arhangel ⁸⁹	Dubniçe	Padeş k.	507
Obradam(Preobrajen) ⁹⁰	Ilıca	Tavaliçe k.	400
İsveti Nikola ⁹¹	Sırışnik	Jabyani k.	295
Bogorodiçe ⁹²	Ustrumca	-	288
Atanaş ⁹³	İştib	Kurveleva içinde kaydedilmiştir.	270
İsveti Nikola ⁹⁴	Sırışnik	İsko-Kayaniçe k.	250
Bogoslavçe ⁹⁵	Ilıca	Gurubanofça k.	247
Preçiste ⁹⁶	İnegoşta	Beşniçe(?) k.	240
Rıçalarine ⁹⁷	İştib	Bavişte k.	135
İsveti Nikola ⁹⁸	Koçana	Vinoş k.	80

⁸⁵ Şinasi Gündüz, “Keşiş”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.25, Ankara 2002, s. 322-323.

⁸⁶ Sezer, *XVI. Yüzyılda Köstendil İlcası*, s. 146.

⁸⁷ BOA. TT. d, 523, 170.

⁸⁸ BOA. TT. d, 523, 117.

⁸⁹ BOA. TT. d, 523, 8.

⁹⁰ BOA. TT. d, 523, 33.

⁹¹ BOA. TT. d, 523, 80.

⁹² BOA. TT. d, 523, 156.

⁹³ BOA. TT. d, 523, 25.

⁹⁴ BOA. TT. d, 523, 74.

⁹⁵ BOA. TT. d, 523, 107.

⁹⁶ BOA. TT. d, 523, 172.

⁹⁷ BOA. TT. d, 523, 2.

Oteç(Ofça) ⁹⁹	Gorna Krayişte	Diğer adı Breklene olan Predoştice k. içinde kaydedilmiştir.	66
Birava(Birora) ¹⁰⁰	Koçana	Marine k.	50
Arhangel ¹⁰¹	İştib	Leskova k.	50
Toplam	-	-	5.570 akçe

Elde edilen verilere göre en fazla gelire İpşine nahiyesindeki İsveti (St.) Otaç Manastırı sahipti. Bunu Tikveş nahiyesinde bulunan ve baş melek anlamına gelen Arhangel Manastırı takip etmekteydi. Koçana nahiyesinin Marine köyündeki Birava Manastırı ve İştib nahiyesinin Leskova köyündeki Arhangel Manastırı 50'şer akçeyle en az gelire sahipti.

1.3.4. Cemaatler (Aşiretler)

Cemaat (aşiret) etimolojik olarak Arapça kökenli bir kelime olup “kabile” karşılığında kullanıldığı gibi kabilenin altında daha küçük bir topluluğu da bildirmektedir. Türkçe’de ise özellikle göçebe unsurlar için kullanılmıştır. Osmanlılar döneminde boyun altında, cemaatin üstünde bir topluluğa isim olmuştur. Osmanlı kanunname ve belgelerinde genel olarak “konar-göçer” veya “yörük” olarak kaydedilen oluşumlar, yukarıdan aşağıya bir sıraya göre, boy (kabile, taife), aşiret, cemaat, oymak, mahalle, oba (aile) şeklinde sınıflara ayrılmıştır.¹⁰²

Cemaatler (Aşiret) göçebe hayatın bir gereği olarak daha çok hayvancılıkla uğraşırlardı. Dolayısıyla yerleşik olan halkla iktisadî bakımdan bir bütünlük oluşturmuşlardır. Yaylak ve kışlakları arasındaki hareketleri, biraz da hayvanlarına otlak bulma düşüncesinden ötürü meydana gelmiştir. Bundan dolayı beraber göçebe hayatlarının, merkezî otoritenin zayıflamasıyla başıboş olacak bir şekile geldiği ve bunun onların düzen içerisinde olmaları ve iskânları için bir sebep oluşturduğu görülmektedir. Cemaatlerin kontrol altında tutulmaları amacı, devlet

⁹⁸ BOA. TT. d, 523, 104.

⁹⁹ BOA. TT. d, 523, 71.

¹⁰⁰ BOA. TT. d, 523, 103.

¹⁰¹ BOA. TT. d, 523, 103.

¹⁰² Yusuf Halaçoğlu, “Aşiret”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, IV, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1991, s. 9.

tarafından eski aşiret düzenlerinin bozularak kethüdâlıklar şeklinde teşkilâtlandırılmalarına ve bu sebeple belli güzergâhlar içinde hareketlerine izin verilmesine yol açmıştır.¹⁰³

Tablo 12. Cemâ'atler (Aşiretler) ve Gelirleri

Cemaat Adı	Köy/Mezra	Nahiye	Hâsıl
Hacı Obası ¹⁰⁴	Diğınler (Çirnovlişte)	İştib	4.070
Karaca-Ali ¹⁰⁵	Mıkına (Minine)	İştib	2.980
Hamidlü ¹⁰⁶	Hamidlü	İştib	2.605
Beglıler ¹⁰⁷	Mıkına (Minine)	İştib	1.300
Evrenos Oğulları ¹⁰⁸	Musaca	İştib	1.010
Karalar ¹⁰⁹	Musaca	İştib	1.000
Karalar ¹¹⁰	İslandol	Sirişnik	1.000
Dilenciler ¹¹¹	Minine	İştib	998
Toguşlar(Bekreni?) ¹¹²	Minine	İştib	995
Karaca Ali ¹¹³	Ravişko	İştib	800
Hacı Hamzalı ¹¹⁴	Boniçe	İştib	785
Hacı Yusuf ¹¹⁵	Uboga	İştib	750
Tursunlar ¹¹⁶	Mıkına (Minine)	İştib	700
Torful ¹¹⁷	Topniçe	İştib	602
Canlazlar ¹¹⁸	Topniçe	İştib	500
Turgud Fakih ¹¹⁹	-	Tikveş	

¹⁰³ Mükrimin Halil Yinanç, "Aşiret", *Milli Eğitim Bakanlığı İslam Ansiklopedisi*, I, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara 1997, s. 709-710.

¹⁰⁴ BOA. TT. d, 523, 94.

¹⁰⁵ BOA. TT. d, 523, 93.

¹⁰⁶ BOA. TT. d, 523, 129.

¹⁰⁷ BOA. TT. d, 523, 94.

¹⁰⁸ BOA. TT. d, 523, 95.

¹⁰⁹ BOA. TT. d, 523, 95.

¹¹⁰ BOA. TT. d, 523, 10.

¹¹¹ BOA. TT. d, 523, 104.

¹¹² BOA. TT. d, 523, 201.

¹¹³ BOA. TT. d, 523, 202.

¹¹⁴ BOA. TT. d, 523, 89.

¹¹⁵ BOA. TT. d, 523, 88.

¹¹⁶ BOA. TT. d, 523, 94.

¹¹⁷ BOA. TT. d, 523, 95.

¹¹⁸ BOA. TT. d, 523, 95.

Kara İlyas ¹²⁰	-	Tikveş	484
Garçınlı(?) ¹²¹	-	Tikveş	
Hacı Haliller ¹²²	Uboga	İştib	463
Mahmudlu ¹²³	Bistriçe	İştib	438
Kara Sinanlar ¹²⁴	Uboga	İştib	413
Toguşlar ¹²⁵	Minine	İştib	260
Hriste(?) Usluca ¹²⁶	Köklü-dere (İslanidol)	İştib	239
Tuğrullu ¹²⁷	Köklü-dere (İslanidol)	İştib	
Erekler ¹²⁸	Lubniçe	İştib	100
Toplam	-	-	22.492

1572 tarihli Köstendil icmal defterinden 25 adet cemâat yerleşme yeri tespit edilmektedir. Defterdeki bilgilerden bunların “âşiret” topluluğu oldukları anlaşılmaktadır. Köstendil nahiyelerinde başka yerleşim yerlerinin belirtilmemesinden dolayı, mezraların cemaat toplulukları tarafından işlenen arazi birlikleri olduğu görüşüne ulaşılmaktadır.

Yukarıda cemaatler tablosunda da görüldüğü üzere Sirişnik nahiyesinde İslanidol mezrasında Karalar Cemâati bulunmakta ve bu cemâat bulunduğu konum itibariyle de Lerbandol köyü sınırları içerisinde yer almaktaydı. İncelenen defterdeki bilgilerden biri de İştib nahiyesinde Bali Seydi Ali'ye timar olarak Hacı Haliller Cemâati (463 akçe), Hacı Yusuf Cemâati (750 akçe) ve Kara Sinanlar Cemâati'nin (413 akçe) tevcih edilmiş olmasıdır. İştib'e bağlı Minine yakınlarında İbrahim bin Mehmed adına timar tevcih edilen Begliler Cemâati (1.300 akçe) ve Tursunlar Cemâati (700 akçe) kaydedilmiştir.

¹¹⁹ BOA. TT. d, 523, 50.

¹²⁰ BOA. TT. d, 523, 50.

¹²¹ BOA. TT. d, 523, 50.

¹²² BOA. TT. d, 523, 88.

¹²³ BOA. TT. d, 523, 112.

¹²⁴ BOA. TT. d, 523, 88.

¹²⁵ BOA. TT. d, 523, 202.

¹²⁶ BOA. TT. d, 523, 103.

¹²⁷ BOA. TT. d, 523, 103.

¹²⁸ BOA. TT. d, 523, 103.

1.3.5. Voynuklar

Slavca kökenli olan “*Voynik*” kelimesi asker manasına gelmektedir.¹²⁹ Tarihi kayıtlara göre Rumeli Beylerbeyi Timurtaş Paşa'nın telkiniyle II. Murad zamanında seferde ordunun ve ileri gelen vezir vb. devlet adamlarının atlarına bakmak, diğer zamanlarda ise has ahır ve çayır hizmetlerinde kullanılmak üzere Hıristiyanlardan ve özellikle Bulgarlardan tertip edilen bir askeri sınıftır. Voynuklar hizmete çağrılışına göre “sefer voynukları” ve “hasa ve çayır voynukları” diye iki kısımdan oluşurdu. Zabıtlarına “voynuk beyi” denir ve mıntıklarındaki çeribaşılara, yani topraklı süvarilerin zabıtlarına tabi bulunurlardı.¹³⁰ Üç voynuk bir gönder teşkil ederdi ve her nöbetle biri vazifeye gelirdi, ikisi yamak olarak kalırdı. Voynuk beyleri timarlı olurlardı. Voynuklar vazifede olmadıkları zaman “baştine” adı verilen çiftliklerinde ziraatle meşgul olurlar, örfi ve şer'i vergilerle avarızdan muaf bulunurlardı. Bunlara hiç kimse tarafından angarya teklif olunmazdı. Sadece her gönder her sene Mart'tan Mart'a “resm-i nize” adı altında havass-ı hümayuna 16 akçe verirdi. Bunun 6 akçesi nöbetliye ve 5'er akçesi yamaklara aitti.¹³¹

İcmal defterde “Voynugan-ı Mensüh” adı altında voynuklar kaydedilmiştir. Bunlar voynukluk hakları ortadan kalkmış, muhtemelen vergi muafiyetleri kalkmış ve diğer reaya gibi vergiye tabi olan kişiler idi. Bu tür voynukların toprak tasarruf ettiği kayıtlardan anlaşılmaktadır.

Tablo 12. Köstendil Sancağında Voynukların Tasarruf Durumları

Nahiyeler	Köy	Dirlik Türü	Hâsıl
Tikveş	Oşine-i Köhne ¹³²	Z.	1.350
Tikveş	Miliçe nd. Prezdeva ¹³³	T.	1.200
Tikveş	Potureş ¹³⁴	T.	1.000
Tikveş	Dobrotine ¹³⁵	T.	800
Maleşeva	Berova ¹³⁶	Z.	2.650

¹²⁹ Ayşe Kayapınar, “Voynuk”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.43, Ankara 2013, s. 126.

¹³⁰ Halil İnalıcık, *Fatih Devri Üzerinde Tetkikler ve Vesikalar I*, Ankara 1954, s. 137-184.

¹³¹ Midhat Sertoğlu, “Voynuk”, *Osmanlı Tarihi Lügatı*, Enderun Kitabevi, İstanbul 1986, s. 359.

¹³² BOA. TT. d, 523, 14.

¹³³ BOA. TT. d, 523, 149.

¹³⁴ BOA. TT. d, 523, 152.

¹³⁵ BOA. TT. d, 523, 149.

¹³⁶ BOA. TT. d, 523, 21.

Maleşeva	Negrenova ¹³⁷	Z.	600
Menlik	Krinlova ¹³⁸	T.	2.030
Menlik	Gradeşniçe ¹³⁹	T.	625
Menlik	Virançe ¹⁴⁰	Z.	600
Toplam	-	-	10.855 akçe

Z: Zeamet; **T:** Timar.

1572 yılında mensuh voynukların bulunduğu köy sayısı en çok Tikveş'teydi ve en çok buraya bağlı köylerde toprak tasarruf etmekteydiler. Daha sonra Menlik ve Maleşeva nahiyeleri gelmekteydi. Elde edilen gelir açısından bu sıralamanın değişmediği görülmektedir. Tikveş köylerinde 4.350, Menlik köylerinde 3.255 ve Maleşeva köylerinde toplam 3.250 akçe gelir elde edilmekteydi.

Sonuç

Osmanlı tarihi ile ilgili yanlış algıların giderilmesi amacıyla kullanılabilir temel kaynaklardan biri Tahrir Defterleridir. Şahıs ve yer isimleri konusunda bir hayli zengin bilgiler ihtiva eden, bunun yanında ekonomik uygulamalara ve sosyal yapıya dair önemli veriler içeren bu defterlerden faydalanılarak gerçekleştirilecek araştırmalar, gerçeklerin ortaya konulması açısından önemli katkılar sunacaktır.

Köstendil şehrinin Kavimler Göçü ile bölgeye ulaşan Hun-Avar Türkleriyle geçirdiği etnik değişim şehri tam bir anakent haline getirmiştir. Fakat şehrin bu dönemde hangi Türk toplulukları tarafından iskân edildiği ya da Türkleşmenin tam olarak ne zaman başladığı yine tahmin ve varsayımlardan öteye geçememektedir. Bu açıdan bakıldığında zaman konunun aydınlatılması ve Türklerin bölgeye Osmanlı idaresi döneminde gelebildiği tezini çürütmek sadece somut ve belgelere dayanan çalışmalarla mümkün olabilmektedir. Bu çalışmada elde edilen veriler ışığında varılan sonuç ise Türklerin, Köstendil özelinde bakıldığında, bölgeye Osmanlı'dan çok daha önce ulaşmış yerleştiği, Osmanlı idaresinin bölgeye ulaştığı tarihten itibaren de burada istimalate dayanan bir idari anlayışla hareket ettiği, Bunun ihtidaya dair izlerin takibi ile destekleyip ispat edilmesi mümkündür.

¹³⁷ BOA. TT. d, 523, 21.

¹³⁸ BOA. TT. d, 523, 162.

¹³⁹ BOA. TT. d, 523, 159.

¹⁴⁰ BOA. TT. d, 523, 26.

Osmanlı Devleti'nin Rumeli'de yapmış olduğu fetihler, Rumeli'nin Sol Kol, Orta Kol ve Sağ Kol sancaklarını oluşturmuştur. Köstendil sancağı konum olarak, Orta Kol olan yolun Filibe'de ikiye ayrılan ve Üsküp'e bağlanan ikinci yolun üzerinde bulunmakta idi. Köstendil ismi tarihte çok değişik isimler ile anılmıştır. Antik çağda Pautalia, orta çağda Velbujd, Osmanlı hâkimiyetinden sonra Konstantin İlıcası ve Konstantin ili şeklinde kullanılmıştır. Daha sonra Konstantin'in şehri anlamına gelen Köstendil ifadesi ile anılmıştır. Şehir bünyesinde bulunan çok sayıda ılıca ve kaplıca sayesinde canlılığını her daim korumuştur. Bu sebeple Köstendil, İlıca-i Köstendil ya da İlıca adıyla da anılırdı.

Köstendil topraklarının %34,7'si has, %17,0'ı zeamet ve % 48,3'ünün ise timar topraklarından meydana geldiği tespit edilmiştir. Has topraklar da kendi içerisinde büyük devlet adamları arasında kısımlara ayrılmıştır. 3.006.150 akçe toplam hâsıl geliri olan padişah hassı tüm has gelirleri içerisinde %59,14'lük kısmı oluşturmaktadır. Padişahın has toprakları dışında ayrı olarak kaydedilmiş mukaata hasları 1.424.251 akçe hâsıl gelir ile kayıtlanmış olup toplam has içerisindeki payı %28 idi. Mukaata gelirleri içerisinde en çok payı 876.196 akçe ile koyun, ağıl vergisi ve Menlik nahiyesi hasları oluşturmaktaydı. Bu da tüm mukaata gelirleri içerisinde %61,5'lik kısma tekâbül etmekteydi. Vezir-i azam ve vezirlere tevcih edilmiş olan has topraklar 175.473 akçe hâsıl ile %3,45'lik kısmı teşkil etmekteydi. 405.357 akçe hâsıl geliri ile sancakbeyi hasları %8'lik kısmı 71.217 akçe hâsıl geliri ile diğer devlet görevlilerine tevcih edilmiş olan has toprakların geliri ise %1,4'lük kısmı meydana getirmekteydi.

Köstendil sancağına bağlı olarak voynuk, derbendci, cemaat (aşiret) ve manastırlar gibi kayıtlı olan özellikler üzerinde de çalışma yapıp değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Voynuk gelirleri 10.855 akçe idi. Voynuk gelirleri içerisinde 2.650 akçe ile en fazla gelir Maleşeva nahiyesine tabi olan Berova köyünden elde edilmekte olup ve bu gelir tüm voynuk gelirleri içerisinde %24,4'lük payı oluşturmaktaydı. Cemaat(aşiret) gelirleri toplam 22.492 akçe hâsıl gelire sahipti. Bunlar içerisinde en yüksek geliri olan Diğınler nd. Çirnovlişte köyünde ziraat yaparak geçimini temin eden 4.070 akçe hâsıl gelir ile Hacı Obası Cemaati idi. Bu da tüm cemaat gelirleri içerisinde %18,1'lik kısmı oluşturmaktaydı. Manastır gelirlerinin ise toplam geliri 5.570 akçe hâsıl idi. Manastırlar içerisinde İpşine nahiyesine tabi olan İsveti Otaç Manastırını 1.692 akçe hâsıl gelire sahipti. Bu gelir tüm manastır gelirleri içerisinde %30,4'lük kısmı teşkil etmekteydi.

Köstendil'de İştib, Ustrumca ve İvranya nahiyelerine bağı olarak kale görevlilerine tevcih edilen tımar gelirleri mevcuttur. Bunlar içerik olarak dizdar, kethüda, imam ve kale merdi olarak tek tek incelenerek almış oldukları hisse payları yazılmıştır.

Kaynakça

- 167 Numaralı Muhasebe-i Vilayet-i Rum-ili Defteri (937/1530) I (Dizin ve Tıpkıbasım), Başbakanlık Osmanlı Arşivi Yayınları, Ankara 2003.
- Afyoncu, Erhan, *Osmanlı Devlet Teşkilâtında Defterhâne-i Âmire (XVI-XVII Yüzyıllar)*, TTK Yayınları, Ankara 2014.
- Afyoncu, Erhan, “Zeamet”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, XLIV, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2013, ss. 162-164.
- Aktepe, M. Münir, “XIV. ve XV. Asırlarda Rumeli'nin Türkler Tarafından İskânına Dair”, *İstanbul Üniversitesi Türkiyat Mecmuası*, X, 1953, ss. 299-312.
- Aktepe, Münir, “Çimbi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, VIII, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1993, ss. 317-318.
- Artuk, İbrahim, “Osmanlılarda Veraset-i Saltanat ve Bununla İlgili Sikkeler”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, 32, 1979, ss. 255-280.
- Barkan, Ömer Lütfi, “Timar”, *Milli Eğitim Bakanlığı İslam Ansiklopedisi*, XII/I, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1979, ss. 286-333.
- Barkan, Ömer Lütfi, “Türk Toprak Hukuku Tarihinde Tanzimat” , *Tanzimat I*, İstanbul 1940.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), Tapu Tahrir Defterleri (TT. d)*, 523.
- Bostan, İdris, “Piyale Paşa”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, XXXIV, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2007, ss. 296-297.
- Cin, Halil, *Osmanlı Toprak Düzeni ve Bu Düzenin Bozulması*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1985.
- Çağ, Galip, *217 Nolu Tapu-Tahrir Defterine Göre Paşa Sancağı*, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya 2004.
- Doğru, Halime, “Osmanlı Devleti'nin Rumeli'de Fetih ve İskân Siyaseti”, *Türkler Ansiklopedisi*, IX, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, ss. 165-176.
- Draganova, Slavka, “Tuna Vilâyeti'ndeki (Köstendil Kazası) Ağalık Topraklarının Tabi Tutuldukları Vergiler”, *Türkler Ansiklopedisi*, XIV, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, ss. 364-370.
- Draganova, Slavka, *Tuna Vilayeti'nin Köy Nüfusu*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2006.
- Emecen, Feridun, “Gelibolu”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, XIV, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1996, ss. 1-6.
- Eravcı, H. Mustafa “Gelibolulu Mustafa ‘Âlî ve “Heft Meclis” Adlı Eseri”, *Tarih Okulu*, 6, 2010, ss.1-16.

- B. Erdoğan, Abdülkadir, “Kanuni Süleyman Devri Vezirlerinden Pertev Paşa'nın Hayatı ve Eserleri”, *Vakıflar Dergisi*, 2, 1942, ss. 233-240.
- Ergenç, Özer, *Osmanlı Klasik Dönemi Kent Tarihçiliğine Katkı, XVI. Yüzyılda Ankara ve Konya*, Ankara Enstitüsü Vakfı Yayınları, Ankara 1995.
- Evliya Çelebi, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, 5. Kitap, Yücel Dağlı, Seyit Ali Kahraman, İbrahim Sezgin (Haz.), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2001.
- Genç, Mehmet, *Osmanlı İmparatorluğunda Devlet ve Ekonomi*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2010.
- Gökbilgin, M. Tayyib, “Mehmed Paşa (Sokollu)”, *Milli Eğitim Bakanlığı İslam Ansiklopedisi*, VII, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1955, ss. 595-605.
- Gökbilgin, M. Tayyib, Kanuni Sultan Süleyman'ın Timar ve Zeamet Tevcihi İle İlgili Fermanları”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, 27 (22), İstanbul, 1967, ss. 35-48.
- Gündüz, Şinasi, “Keşiş”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.25, Ankara 2002, ss. 322-324.
- Gürkan, Salime Leyla, “Manastır”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.27, Ankara 2003, ss. 558-560.
- Halaçoğlu, Yusuf, “Aşiret”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, IV, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1991, ss. 9.
- Halaçoğlu, Yusuf, *XIV-XVII. Yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1998.
- İnalcık, Halil, “İslâm Arazi ve Vergi Sisteminin Teşekkülü ve Osmanlı Devrindeki Şekillerle Mukayesesi”, *Ankara Üniversitesi İslâm İlimleri Enstitüsü Dergisi*, 1, Ankara, 1959, ss. 38-39.
- İnalcık, Halil, “Murad I”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, XXXI, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2006, ss. 157-164.
- İnalcık, Halil, “Rumeli”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, XXXV, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2008, ss. 232-235.
- İnalcık, Halil, “Timar”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, XLI, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2012, ss. 168-172.
- İnalcık, Halil, *Tanzimat ve Bulgar Meselesi (Doktora Tezi'nin 50. Yılı 1942-1992)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1992.
- İnalcık, Halil, *Fatih Devri Üzerinde Tetkikler ve Vesikalar I*, Ankara 1954.
- İnbaşı, Mehmet, “Balkanlarda Osmanlı Hâkimiyeti ve İskân Siyaseti”, *Türkler Ansiklopedisi*, IX, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, ss. 154-164.

- Kayapınar, Ayşe, “Voynuk”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.43, Ankara 2013, ss. 126-127.
- Kiel, Machiel, “Köstendil”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, XXVI, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2002, ss. 277.
- Mehmed Neşri, *Kitab-ı Cihân-nûmâ Neşri Tarihi*, I, Faik Reşit Unat, Mehmed A. Köymen (Haz.), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1995.
- Mustafa Nuri Paşa, *Netayic'ül Vukuat*, III-IV, Neşet Çağatay (Sad.), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1992.
- Oruç, Hatice, *Makedonya'da Osmanlı Egemenliğinin Kurulması*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 1997.
- Osmanlı Kanûnnâmeleri, *Millî Tetebbûlar Mecmuası*, C. 1, Sayı 1, İstanbul 1331 (1913).
- Öztürk, Levent, “Manastır”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 27, Ankara 2003, ss. 560-561.
- Selçuk, Hava, *Rumeli'de Osmanlı İskân Siyaseti (1299-1481)* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 2002.
- Sertoğlu, Midhat, “Voynuk”, *Osmanlı Tarihi Lügati*, Enderun Kitabevi, İstanbul 1986.
- Sezer, Musa, *XVI. Yüzyılda Köstendil İlcası*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Kayseri 2017.
- Şentürk, Hüdayi, *Osmanlı Devleti'nde Bulgar Meselesi (1850-1875)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1992.
- Turan, Ömer, *The Turkish Minority in Bulgaria (1878-1908)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1998.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi I*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2003.
- Yinanç, Mükrimin Halil, “Aşiret”, *Millî Eğitim Bakanlığı İslam Ansiklopedisi*, I, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara 1997, ss. 709-710.
- Yücel, Yaşar, “Balkanlarda Türk Yerleşmesi ve Sonuçları”, *Bulgaristan'da Türk Varlığı Bildiriler*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1992, ss. 67-83.
- Nicoara Beldiceanu, *XIV. Yüzyıldan XVI. Yüzyıla Osmanlı Devleti'nde Timar*, Çev. Mehmet Ali Kılıçbay, Teori Yayınları, Ankara 1985.
- Yusuf Oğuzoğlu, “Dizdar”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, IX, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1994, ss. 480-481.

